

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jan Krajník

**Východoafrické společenství a teorie
regionální integrace**

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Bc. Jan Krajník**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D**

Datum obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

KRAJNÍK, Jan. *East African Community a teorie regionální integrace*. Praha, 2014. 80 stran. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Tato práce je případovou studií Východoafrického společenství (EAC), které sdružuje Keňu, Tanzanii, Ugandu, Rwandu a Burundi. Hlavní výzkumnou otázkou je jaké jsou příčiny vzniku EAC. Použitou metodou je metoda shody doplněná o bližší výzkum, který by potvrdil existenci kauzálního vztahu. Tato práce používá tři teoretické koncepty a z nich odvozené hypotézy ohledně vzniku EAC. Konkrétně se jedná o neofunkcionalismus, realismus a liberální teorii mezinárodních vztahů v interpretaci Andrew Moravcsika. Neofunkcionalismus nepodává dobře vysvětlení EAC, protože zde není přítomný silný nadnárodní aktér, jedna z klíčových podmínek neofunkcionalismu, ani se neodehrává proces přelévání. Podobně i realismus neobjasňuje vhodně vznik EAC, přestože jeho vznik předcházely mocenské změny na globální i kontinentální úrovni, pro zúčastněné státy byly v té době mnohem podstatnější bezpečnostní hrozby a politická nestabilita uvnitř regionu i samotných států. Na tyto aspekty však EAC nenabízelo odpověď, navíc jeho dynamický vývoj neodpovídá požadavku na integraci pouze v oblasti nízké politiky. Nejlepší vysvětlení tak nabízí liberalismus, který vidí příčiny integrace v korespondujících ekonomických zájmech na rozvoji a boji s chudobou, podpořených společnou historickou zkušeností a sblížujícími kulturními faktory. Interakce těchto zájmů byla umožněna vnitřní politickou stabilizací a vznikem kompatibilních politických režimů ve členských státech na počátku 90. let.

Abstract

This paper presents a case study of a regional integration called East African Community (EAC) that associates Kenya, Tanzania, Uganda later joined Rwanda and Burundi. The main research question is the reason for creation of the EAC. Congruence method is used to answer this question with further investigation to confirm existence of

the causal relationship. There are three theories used to formulate a hypothesis concerning formation of the EAC – neofunctionalism, realism and liberal theory of international relation in the form reformulated by Andrew Moravcsik. Neofunctionalism cannot explain emergence of the EAC as strong supranational actor, key neofunctionalists feature, is not present. Spillover process also does not occur. Realism also fails to provide an explanation, although the end of the Cold War brings shift in global power structure. East Africa is also endangered by economic marginalization caused by integration of other parts of the continent. However intrastate and regional political instability and security threats were more important at that time. The EAC also does not correspond with the notion of only low politics integration. Liberalism offers most reasonable explanation that integration is based on common interest in development and fight against poverty. Common historical experience and connecting cultural factors further support integration. Key aspect that allowed interaction of mentioned factors was internal political development and stabilization at the beginning of the 1990s.

Klíčová slova

Regionální integrace, Východoafrické společenství, teorie regionální integrace, neofunkcionalismus, realismus, liberalismus, východní Afrika

Keywords

Regional integration, East African Community, theory of regional integration, neofunctionalism, realism, liberalism, East Africa

Rozsah práce

148 005 znaků včetně mezer od úvodu po závěr.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.
3. Prohlašuji, že jsem tuto práci nepoužil k získání žádného jiného ani stejného titulu.

V Praze dne 30. 7. 2014

Jan Krajník

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Janu Karlasovi, M.A., Ph.D za cenné rady a připomínky, které mi trpělivě poskytoval při vedení této práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	i
Úvod	1
1. EAC – instituce, fungování a kontext	5
1.1 Počátky integrace ve východní Africe a selhání v 70. letech	7
1.2 Institucionální rámec EAC	12
1.3 Analýza praxe EAC	16
1.3.1 Celní unie	17
1.3.2 Společný trh a volný pohyb osob	19
1.3.3 Monetární unie EAC	21
1.3.4 Koordinace ekonomických politik	23
1.3.5 Finance EAC	25
1.3.6 Funkcionální integrace a problém vícenásobného členství	26
1.9 Politický vývoj	27
1.9.1 Rwanda a Burundi	28
1.9.2 Tanzanie	29
1.9.3 Uganda	30
1.9.4 Keňa	32
1.10 Regionalismus v Africe	34
2. Teoretické koncepty	38
2.1 Realismus	39
2.2 Liberální teorie mezinárodních vztahů	42
2.3 Neofuncionalismus	44
2.4 Metodologie	46
3. Testování hypotéz	48
3.7 Neofunkcionalismus	48
3.8 Realismus	50
3.9 Liberální teorie	54
Závěr	60
Summary	62
Bibliografie	64
Projekt diplomové práce	72

Seznam použitých zkratk

COMESA	Společný trh východní a jižní Afriky
EAC	Východoafrické společenství
EACM	Východoafrický společný trh
EACU	Východoafrická celní unie
EADB	Východoafrická rozvojová banka
EALA	Východoafrické zákonodárné shromáždění
EAMU	Východoafrická Monetární Unie
ECOWAS	Hospodářské společenství západoafrických států
EMU	Evropská měnová unie
EU	Evropská unie
FPR	Rwandská vlastenecká fronta
GATT	Všeobecná dohoda na clech a obchodu
KANU	Keňský africký národní svaz
MMF	Mezinárodní měnový fond
NRM	Národní hnutí odporu (Uganda)
OCA	Optimální měnová zóna
SADC	Jihoafrické rozvojové společenství
TANU	Tanganický africký národní svaz
UNECA	Ekonomická komise OSN pro Afriku

Úvod

Významný fenomén dnešní mezinárodní politiky představují regionální integrační procesy. Mezi ně patří také Východoafrické společenství (East African Community), kterým se zabývá tato práce. Nejvýraznějším zástupcem této skupiny je Evropská unie, která na sebe pochopitelně soustřeďuje velkou míru pozornosti teoretické a výzkumné reflexe již dlouhou dobu a která dala vzniknout i svébytnému vědeckému oboru. Avšak integračním snahám se daří i v mimoevropských oblastech zvláště v posledních přibližně dvaceti letech. Jejich vývoj a úroveň jsou samozřejmě dost odlišné, přesto představují významný proces, který si zaslouží větší zájem a zároveň nabízí nový případ pro hodnocení stávajících teorií regionální integrace založených zejména právě na případu EU. Přesto jejich výzkum v odborné literatuře zaostává a spíše se soustředí na dílčí ekonomické aspekty, v teorii ukotvený politologický výzkum těchto případů je zatím spíše vzácný. Kromě námi probíraného EAC můžeme v Africe nalézt poměrně vyspělé integrační celky jako je například v Západní Africe působící ECOWAS či jihoafrický SADC, EAC patří mezi nejrozvinutější integrační celky.

V případě EAC je zajímavé, že jeho stejnojmenného předchůdce můžeme najít už v 60. letech 20. století, kdy na postkoloniálním základě vzniká regionální uskupení Ugandy, Keni a Tanzanie. Společné instituce v turbulentních dobách politické emancipace a vzniku nových států neměly dlouhé trvání a selhaly zejména kvůli institucionálním nedostatkům a slabé politické vůli politiků reprezentujících jednotlivé státy. Ty navíc rychle ztratily svůj počáteční demokratický charakter a zvláště v případě Ugandy následoval pád do mnoha let chaosu a politického násilí. Přes tento neúspěch společná koloniální i postkoloniální zkušenost hraje pozitivní roli v obnovování EAC v 90. letech, které vyvrcholilo podepsáním smlouvy znovu zakládající EAC v listopadu 1999. Ratifikace proběhla hladce a v červenci 2000 vzniklo EAC, které zahrnovalo stejné státy jako v 60. letech. K nim se v roce 2007 připojuje Rwanda a Burundi, současný počet členských států je tedy pět. Kandidátský status mají Somálsko a Jižní Súdán, což nás dostává k otázce, nakolik můžeme vůbec mluvit o skutečné integraci a ne jen o dalších strukturách na papíře reflektujících vysoké ambice afrických státníků bez hlubšího dopadu, když o členství mohou usilovat i státy na pokraji vnitřního rozpadu nebo občanské války. Ostatně i stávající členské státy čelí mnoha vnitřním

problémům. Všechny patří mezi rozvojové země a s výjimkou Keni spadají podle Spojených národů i mezi tzv. LDC (Nejméně rozvinuté země) kvůli nízkému HDP, slabému zabezpečení lidských zdrojů i ekonomické zranitelnosti. Problémy se netýkají jen ekonomiky, podle hodnocení Democracy Index 2012 patří Keňa, Tanzanie a Uganda mezi hybridní režimy a Rwanda s Burundi jsou dokonce režimy autoritativní, přičemž obě tyto kategorie tvoří spodní část čtyř stupňové škály (Economist & Unit, 2012). Je tedy reálné, aby tyto tak rozporné státy mohly usilovat o vytvoření celní unie, společného trhu, monetární unie a nakonec, jak svou snahu sami deklarují, dosáhnout i politické federace? A co je k těmto snahám vede? Tyto a podobné otázky stály na počátku výzkumného záměru, který byl inspirován i mou návštěvou Ugandy v létě 2011, kdy jsem byl ke svému překvapení svědkem preferenčního zacházení s občany EAC po přiletu na letišti Entebbe poblíž hlavního města Kampaly, ne nepodobnému výhodám pro občany členských států Schengenské smlouvy.

Akademická reflexe EAC není příliš rozsáhlá, zvláště co se týče akademických článků, které by prošly recenzním řízením nebo monografií. Navíc většina publikací je zaměřena na ekonomické aspekty jako fungování celní unie nebo možnost monetární unie (podrobně rozebráno níže), alternativním směrem je hodnocení regionální integrace z pohledu rozvojových studií (Booth 2007). Pozornost je věnována některým partikulárním otázkám, jako je například nedostatek demokratické legitimacy (Oluoch 2009), nebo otázka Evropské Unie jako příkladu („role model“) a zapojení EU při vytváření této regionální integrace (Bachmann, Sidaway 2010). Další autor se věnuje institucionálnímu uspořádání a problému s volbami do legislativního orgánu EAC, který byl zpochybněn keňským regionálním soudem, tento problém musel být řešen dodatkem k základní smlouvě (Onoria 2010). Práce některých autorů jsou charakteristické výrazným zaměřením na prostou deskripci vývoje, ideologicky zaměřenou na oslavu úspěchu EAC jako protikladu kolonialismu (Katembo 2008). Specifickým problémem dosavadního výzkumu východoafrické provenience je značně kolísavá úroveň výstupů, přestože některé místní think tanky nabízejí solidní alternativu chybějícím recenzovaným zdrojům. Proto se zde vyskytuje prostor pro komplexní politologickou analýzu, která se může opřít o dílčí ekonomický výzkum a na tomto základě se vyjádřit k širším otázkám. Hodnotu přináší i systematická, v teorii ukotvená deskripce.

Aby se tato práce nerozplynula v přílišné neurčitosti, je výzkumná otázka formulována úzce a soustředí se na vznik integrace v 90. letech a její znění je jednoduché: jaké jsou příčiny vzniku EAC? Aby bylo možné tuto otázku zodpovědět, vychází tato práce ze tří teorií, na jejichž základě jsou formulovány kauzální hypotézy. První teorií je neofunkcionalismus Ernsta Haase, který pracuje s pojetím integrace jako procesu, přesto je ale možné prohlásit, že hledá příčiny integrace v přínosech funkcionální integrace, která je pro svou výhodnost záměrně přenášena na další úrovně a tím se integrace celkově prohlubuje. Tento přístup je poměrně obvyklý v pracích věnovaných regionálním integracím a i postup EAC od celní unie přes společný trh a dále vede k prvotní domněnce o platnosti této hypotézy. Jak ale bude ukázáno dále, zejména absence výrazného nadnárodního aktéra i neexistence procesu přelévání v EAC hovoří v neprospěch této teorie. Další dva přístupy staví na mezivládním pojetí integrace. Méně obvyklý je realismus, vycházející z teorie Stanleyho Hoffmana ohledně vzniku Evropských společenství. Ta spatřuje příčiny integrace v reakci států na mocenské změny, státy se skrze integraci v ekonomické oblasti (nízké politice) snaží posílit své postavení, aniž by integrace hlouběji zasáhla pro realisty skutečně důležité oblasti bezpečnosti a vojenské moci. Přes nekonvenčnost tohoto přístupu, nabízí Hoffmanova teorie zajímavý vhled do vývoje EAC, který však svou dynamikou neodpovídá úzkému realistickému pojetí. Poslední teorií je liberální teorie mezinárodních vztahů, jak ji reformuloval Andrew Moravcsik, která je vhodná, protože výslovně umožňuje aplikaci i ve státech, kde nedochází ke standardní akumulaci a reprezentaci zájmů demokratickým procesem nebo skrze důležité zájmové skupiny. Tato teorie nabízí nejvhodnější vysvětlení vzniku EAC, kde roli hrály preference založené na zájmu o boj s chudobou a ekonomický rozvoj, podpořené kulturní blízkostí a společnou historickou zkušeností. Klíčovým bodem, který umožnil vzájemnou interakci, byla vnitřní politická stabilizace a blízkost politických režimů, která se objevuje právě na přelomu 80. a 90. let.

Východoafrické společenství představuje především zajímavý případ. Přestože může být ošemetné začínat výzkum od případu, EAC je zároveň vhodné pro testování teorií odvozených od evropské integrace, protože pro ně může představovat nejméně pravděpodobný případ. Samozřejmě se hned nabízí otázka přenositelnosti teorií evropské integrace do mimoevropského prostředí, ta je však podrobně řešena v úvodní části věnované teoriím a hypotézám. Jak je zřejmé, metodologickým rámcem této práce

je jedno případová studie. Testování hypotéz probíhá pomocí metody shody vhodné kvůli nižší dostupnosti dat.

Změnou oproti původnímu předloženému projektu této diplomové práce je opuštění od použití reflektivistických paradigmat – konstruktivismu a i na roli idejí založeném rámci Roberta Keohana a Judith Goldstein. Hlavním důvodem je, že v průběhu práce se ukázala jednak obtížná dostupnost dat pro spolehlivý výzkum rolí idejí a identit v klíčových okamžicích (například první polovina 90. let), ale hlavně v prostředí rozvojových zemí východní Afriky, kde se většina politického vlivu a rozhodování nachází v rukou prezidenta či jeho úzkého okruhu a kde vztah společnosti a politiky je výrazně odlišný například od evropského prostoru, se vysvětlování integračních procesů hlavně na základě idejí či identit nejeví jako příliš přínosný, jak je vidět i v literatuře věnované regionálním integracím mimo Evropu. Navíc v rámci Moravscikovy liberální teorie je prostor jak pro analýzu a zohlednění základních přesvědčení, tedy idejí týkajících se například spravedlivého politického uspořádání, ale i dalších sociálních faktorů. V případě neofunkcionalismu byla použita jeho čistá podoba, bez kombinace s novým regionalismem, což umožnilo snáze formulovat vnitřně koherentní výzkumnou hypotézu. Jinak se v podstatě práce neodchyluje od původního záměru.

Struktura práce je členěná na tři kapitoly. První kapitola se nejprve věnuje integračním procesům v 60. letech a jejich vztahu k současnosti. Dále je v ní vysvětlena institucionální struktura EAC a analýza jeho fungování v několika oblastech i stručný politický vývoj členských států po dekolonizaci, který jednak představuje důležitý historický kontext, ale zároveň také funguje na úrovni vstupních dat pro testované hypotézy. Nakonec první kapitola obsahuje několik zmínek o regionálních integračních procesech v Africe, jejichž vývoj a obecné poznatky nabízejí důležitý vhled i do vývoje EAC. Druhá kapitola představuje podrobně tři základní teorie a formuluje na jejich základě přesné hypotézy. Třetí kapitola obsahuje testování hypotéz a hledání příčin vzniku EAC.

1. EAC – instituce, fungování a kontext

Na úvod části věnované struktuře EAC, historickému kontextu i širšímu rámci integračních procesů v prostoru Afriky je potřeba menší teoretická odbočka. Teorie je důležitá na základní, epistemologické úrovni, je vodítkem, kterým z obsáhlé sociální reality východní Afriky (byť samozřejmě redukované dostupnými zdroji), vybíráme data, která poslouží pro zhodnocení východoafrické spolupráce. Strukturální teorie integrace a dále i typologie integračního chování budou sloužit jako konceptuální rámec, jehož smyslem je vymezit, co je do případové studie zahrnuto, typy vztahů, které se v integračním chování vyskytují, a také utřídit empirické poznatky (Baxter & Jack, 2008: 553). Z tohoto důvodu a pro lepší pojmové ukotvení začneme výklad nejprve obecnými teoriemi integrace Johana Galtunga a Josepha Nye, obě z roku 1968. Jejich přínos spočívá právě v poměrně podrobné typologii, další výhodou je, že jejich koncepce dodnes obstály i před kritickým zhodnocením a jsou formulovány obecně, bez úzkého navázání na evropský integrační proces (Kratochvíl - Waisová, 2009: 33–34). Použití těchto teorií je pro tuto práci důležité i pro správnou operacionalizaci proměnných.

Základním východiskem Galtungovy koncepce (1968) je kritika soudobého výzkumu, který podle něj byl příliš úzce zaměřený, a docházelo k záměně definice integrace s podmínkami umožňujícími integraci a s důsledky integrace. Proto podává vlastní, zcela univerzální definici napříč různými úrovněmi společnosti: „Integrace je proces, ve kterém dva nebo více aktérů vytváří nového aktéra. Když je tento proces dokončen, můžeme aktéry prohlásit za integrované.“ (Galtung, 1968: 377). Důležitým aspektem je, že nový aktér je jiného druhu, než aktéři, kteří ho tvoří, a původní aktéři procesem integrace nezanikají. Aktéři musí předem něco sdílet, proto můžeme integraci dělit podle základu, na kterém je postavena, na geografickou, založenou na prostorové blízkosti; a funkčně-sociální, vycházející ze sociální blízkosti či spříznění. Druhou jmenovanou můžeme ještě rozdělit podle řídicího vztahu na založenou na vzájemné závislosti nebo naopak na podobnosti. Tímto způsobem vznikají tři základní typy integrace: teritoriální (například obyvatelé jedné obce), organizační (vzájemná závislost pracovníků a managementu v podniku) a nakonec asociační (lidé spojení na základě podobnosti například v zájmovém spolku). Tyto tři typy, které se v realitě vyskytují ve své čisté podobě spíše zřídka, můžeme pochopitelně mezi sebou kombinovat za vzniku

dalších případů, pro naše účely stačí však základní dělení. Uvedené příklady pracují s integrací jednotlivce, hlavní výhodou této obecné teorie integrace je však právě její univerzálnost, díky které může být aplikována i na úroveň mezinárodních procesů. Teritoriální integrace národů se podle Galtunga zakládá na geografické blízkosti a nazývá se pojmem regionalismus. Spojení národů na základě vzájemné závislosti, konkrétně rozdělení práce vede k (neo)kolonialismu. Horizontální integrace, asociace na základě podobnosti můžeme nazvat jako funkcionální integraci. Pokud budeme zkoumat za pomoci kombinace typů reálné integrace, zjistíme, že prvotní je obvykle integrace založená na geografické blízkosti, nicméně je dále možné vypořádat v mezinárodních integracích jasně odlišené působení i dalších dvou prvků, organizačního a asociačního. Je nutné poznamenat, že tato teorie pracuje se strukturálními příčinami vzniku integrace, vychází z vnitřní dynamiky integračních procesů na různých úrovních – od jednotlivce přes místní komunitu a národ až po mezinárodní, u kterých je nízká pravděpodobnost vzniku stabilního equilibria, což způsobuje posun dále, naopak ideologie se objevuje jako důsledek strukturálních procesů.

Joseph Nye (1968) vstupuje do teoretické debaty o regionálních integracích, protože vnímá nedostatečnou konceptualizaci závislé proměnné – integrace, z čehož plyne obtížná porovnatelnost různých teorií integrace. Nejasnost konceptu integrace vyplývá z každodenního používání v politickém diskurzu i normativního zatížení, kde je integrace inherentně považována za pozitivní jev. Podobnou námitku vznáší také Ernst Haas (1971), který prohlašuje, že je nejasné, co vlastně integrační teorie bere jako závislou proměnnou, k čemu má konkrétně integrační proces vést (citováno dle Rosamond, 2000: 11). Nye se také vymezuje proti používání jednoho indikátoru, např. míry ekonomické integrace, jako indikátoru celkové úrovně integrace včetně politické dimenze. Pro nevhodnost tohoto přístupu dokonce používá případ ekonomické a politické integrace ve východní Africe v 60. letech. Zde docházelo k ústupu od politické integrace, přestože podíl vnitřního obchodu na celkovém objemu mezinárodního obchodu narůstal. Podobně argumentuje, že intenzivní ekonomické vztahy nemusí být vždy zárukou mírumilovných vztahů, protože vyšší sociální blízkost a interakce naopak otevírá potenciál pro konflikt. Tuto teoretickou úvahu opět ilustruje na EAC v 60. letech, kdy nárůst obchodu byl zároveň doprovázen nárůstem obchodních schodků mezi Keňou na jedné straně a Tanzanií a Ugandou na straně druhé, ekonomický problém vedl k politickým třenicím (Nye, 1968: 863, srovnej Hazlewood 1977). Proto Nye přichází

s komplexní typologií, která shrnuje různé přístupy k integraci a třídí je to tří základních kategorií: ekonomické, sociální a politické.

Ty se dále větví, podle faktorů, které považují jednotlivé přístupy za podstatné. Ekonomická integrace se dělí buď na obchodní, která může pracovat například s poměrem mezi vnitřním a vnějším obchodem, nebo s hlediskem množství prostředků vynaložených na společné služby. Sociální integrace se zabývá obecně příhraničními kontakty, ať už se jedná o zboží, turisty, poštu nebo telefonáty. Proto se sociální integrace dělí na základě vytváření integrace elit či integrace masové. Otázku integrace elit je možné zkoumat například na podílu zahraničních studentů pocházejících z dotyčných států nebo na intenzitě vzájemné letecké dopravy vztahované k celkovému objemu (Nye, 1968). Nejkomplexnější je dělení oblastí politické integrace. Integrace institucionální bere v potaz jednak sílu nadnárodní byrokracie (rozpočty a počet úředníků bráno opět poměrně) nebo metodu, jakou jsou přijímána rozhodnutí – od nutnosti jednohlasného souhlasu všech států přes většinové hlasování až po delegování rozhodnutí na nadnárodní orgán. Při zkoumání politické integrace se však můžeme zaměřit na procento a hloubku společných politik, místo abychom zkoumali proces, kterým byly přijaty. Pokud tedy spojíme oba diskutované přístupy, regionální integrace je důsledkem spojení dvou aktérů založeném zejména na geografické blízkosti, která se projevuje a je měřitelná v konkrétních politických a ekonomických dimenzích.

1.1 Počátky integrace ve východní Africe a selhání v 70. letech

Počátky regionální integrace ve východní Africe je potřeba pochopitelně hledat v koloniální historii. Prvním bodem byla zřejmě rozhodnutí o vybudování železniční trati ve vnitrozemské Ugandě, která ji měla spojit s přístavem v Mombase (Keňa) (Kasaija, 2006: 24 – 25). Už počátkem dvacátého století koloniální úřady spravující Keňu (tehdy Východoafrický protektorát), Tanzanie (Tanganika) a Ugandy vytvořily společný trh, který umožňoval pohyb zboží, kapitálu, služeb i pracovní síly. Ten byl dále doplněn jednotnými celními úřady, dopravní infrastrukturou i odvolacím soudnictvím. Dokonce společně sdílely měnu, systém výběru daní, společná byla i univerzita a výzkumná centra. V roce 1926 došlo k vytvoření stálého sekretariátu Konference

východoafrických guvernérů (East African Governors' Conference) v Nairobi, která také měla své stálé zahraniční zastoupení v Londýně (Basnett 2013, Hazlewood 1979, Katembo, 2008: 108). Je také na místě poznamenat, že integrace se děla v zájmu bílých osadníků, kteří měli větší prospěch z ekonomických přínosů. Po druhé světové válce se integrace mírně prohlubovala, například vytvořením centrálního východoafrického legislativního shromáždění, s omezenými pravomocemi, zaměřenými na regulaci ekonomické spolupráce, cílem nebylo vytvoření politické komunity (Kasaija, 2006: 25 – 26).

Po získání nezávislosti v letech 1961 až 1963 přišla sice slepá, ale přesto zajímavá odbočka v integraci východní Afriky v podobě snahy vytvořit východoafrickou federaci. Tento pokus na začátku 60. let minulého století byl ovlivněn ideologií panafrikanismu, kterou sdílela většina tehdejších regionálních elit a která logicky vyplývala z nálad společnosti, která se zbavila koloniální nadvlády. V červnu 1963 se pod vedením premiéra Miliona Obote z Ugandy sešli vedoucí státníci Keni, Tanganiky a Ugandy se záměrem vytvořit federaci do konce roku. Plán nakonec paradoxně selhal kvůli Ugandě, která se z iniciativy stáhla. Premiér Obote totiž musel čelit domácí opozici, která požadovala především federalizaci samotné Ugandy (Jelínek, 2003).

Přes tento neúspěch došlo alespoň k založení funkčně orientované Východoafrické organizace společných služeb (East African Common Services Organisation), která nahradila svého koloniálního předchůdce a byla podporována prezidenty nově vzniklých států. Nicméně hned od počátku se začaly projevovat problémy, které posléze vedly k rozpadu této integrační snahy. Konkrétně se jednalo o nerovnováhy ve vnitřním obchodě, které se na straně Keni vyznačovaly masivním nárůstem obchodního přebytku a logicky naopak deficity v případě Tanzánie a Ugandy. Uganda a Tanzánie dokonce spatřovaly integraci jako nástroj sloužící pouze Keni, která byla, co se týče průmyslového rozvoje, nejdále (Hazlewood 1979). Problém také představovalo sídlo ředitelství společných služeb v Nairobi, což dále zvyšovalo nerovnováhu v ekonomickém užitku ve prospěch Keni, která zaznamenávala lepší výsledky i v množství zahraničních investic i růstu HDP celkově (Kasaija, 2006: 26). V roce 1964 proto došlo k vytvoření smlouvy z Kampaly, která měla řešit vyvstalé problémy. Mezi použité přijaté nástroje patřily obchodní kvóty, rozdělení určitých významných průmyslových sektorů mezi členské státy i tlak na firmy, které operovaly

ve více členských zemích, aby přizpůsobily svou produkci. Nicméně tyto snahy se nenesly s úspěchem a přes sliby vedoucích představitelů členských států o směřování k federaci v roce 1965 došlo ještě v tomto roce k rozpuštění měnové koordinace, tedy k počátku konce úzké ekonomicko-politické spolupráce. Po přehodnocení dosavadní spolupráce sice ještě v roce 1967 došlo k podpisu Smlouvy pro východoafrickou spolupráci (Treaty for East African Co-operation) (Basmet 2013). Smlouva byla připravena výborem ministrů členských států, kterému předsedal expert Spojených národů, Kjeld Philip (Kasaija, 2006: 27).

Smlouva měla postavit spolupráci na nový pevný základ místo postkoloniální setrvačnosti. Základním konceptem byla lepší distribuce užitku ze spolupráce. Konkrétním nástrojem se stala ochrana méně rozvinutého průmyslu pomocí celní ochrany a vytvoření Východoafrické rozvojové banky (East African Development Bank), která měla ve své investiční aktivitě preferovat Ugandu a Tanzanii. Také došlo k přesunu některých společných institucí, aby nebyly příliš koncentrovány v Keni. Příčin neúspěchu Smlouvy je více a vyplývají jak přímo z textu smlouvy, tak i z dalších, převážně vnitropolitických okolností. Zaměříme-li se na působení nástrojů přímo obsažených ve smlouvě, tak rozvojová banka nedostala a ani nemohla dostát očekáváním už z toho důvodu, že její investiční aktivita znamenala pouze asi čtyři procenta celkových průmyslových investic v rámci EAC. Kromě malého objemu investic nedošlo také k naplnění záměru, aby její investice posílily vzájemnou komplementaritu členských států.

Struktura EAC byla poměrně složitá, kromě nezbytného sekretariátu obsahovala množství tematicky zaměřených komisí, ve kterých zasedali zástupci členských států. Dále byl ustanoven stálý výbor reprezentantů (East African Minister) členských států. Nejvyšším orgánem byla rada složená z prezidentů jednotlivých zemí. Vzhledem k faktu, že státy získaly teprve čerstvě svou suverenitu, v jednání i struktuře EAC převládala pochopitelný důraz na obranu vlastních zájmů, hledání potřebného kompromisního řešení bylo odsouváno až na nejvyšší úroveň a úspěch závisel na dobrých osobních vztazích mezi prezidenty. Tento rys byl posílený i jednomyslným hlasováním, který logicky vyplývá z pouze trojčlenné struktury (Hazlewood, 1979).

Kromě špatného institucionálního designu se EAC potýkalo s celou řadou praktických problémů, daných nedostatečně rozvinutým prostředím a distribucí užitku

z regionální spolupráce. Jedním ze zdrojů napětí byl například fakt, že národní parky na severu Tanzanie (v oblasti se nachází například známý park Serengeti), tedy důležitý zdroj příjmů z turismu, byly součástí turistického okruhu s centrem v Nairobi (Keňa). Přestože Tanzanie měla z návštěvníků příjmy, bylo vnímáno, že Keňský užitek z organizace cest je větší. Po uzavření hranic v souvislosti s rozpadem EAC se část turismu přesunula do Tanzanie, nicméně pokud by došlo ke spravedlivějšímu dělení příjmů, mohl být celkový užitek z turismu větší. Dalšími praktickými problémy se ukázalo být využívání tanzanských komunikací těžkými nákladními automobily pro obchod mezi Keňou a Zambíí, což pro Tanzanii znamenalo příliš velkou zátěž, jejíž užitek mířil do Keni. Nastavení vnitřního trhu s vnější celní ochranou a vnitřním preferenčním zacházením pro méně rozvinutý klíčový průmysl počítalo v podstatě se standardním tržním prostředím, kdy obchodní rovnováhy měly být dosaženy cenovými vztahy. Ve skutečnosti byly poměrně rychle v členských státech vytvořeny státní korporace, které monopolně vykupovaly zboží pro další distribuci, což pochopitelně vyústilo v diskriminaci ve prospěch domácích producentů. Z obchodních nerovnováh mezi státy navzájem i s vnějším světem vyplýval schodek obchodní bilance a související problémy se stabilitou měny. Dluhy z vnitřního obchodu měly být podle Smlouvy vyrovnávány v zahraničních měnách, protože Keňa potřebovala obchodní přebytky z vnitřního trhu společenství použít na uhrazení svých obchodních deficitů s vnějším prostředím. Nárůst cen ropy znamenal, že dostatek hotovosti v zahraničních měnách (jejich zdroje byly omezené) se stal základním zájmem jednotlivých vlád a prohloubil neshody mezi členskými státy. Praktickým koncem EAC se stal rok 1971, kdy došlo k převratu v Ugandě a nástupu Idy Amina k moci, po němž už se nikdy nesešla rada prezidentů, která by mohla vyřešit neshody na nižších úrovních správy EAC. Kromě praktických a ekonomických obtíží se od sebe Keňa a Tanzanie začaly vzdalovat ideologicky, Tanzanie se přiklonila k socialismu, v praktické rovině potvrdila svůj odklon od EAC budováním společného železničního spojení se Zambíí. Keni se oproti Tanzanii dařilo lépe přitahovat zahraniční investice a rozdíl ve stupni rozvoje, pokud nebyl patrný už na počátku, začal narůstat. Podstatným faktorem nebyly jen faktické kroky a nepříznivá ekonomická realita, ale také sílící pocit partnerských států, že se nejedná o celkově přínosnou spolupráci, ale o hru s nulovým součtem, kde jedni doplácí na druhé. A právě vnímání se stalo klíčem k budoucnosti EAC, které nakonec zahynulo na nedostatek politické vůle (Hazlewood, 1979). Přestože faktický konec nastal už v roce 1971, smluvní vypořádání se odehrálo až v roce 1977, respektive teprve

v roce 1984 se státy dohodly na uspořádání majetkových podílů (EAC Treaty, preamble). Jedinou institucí, která v podstatě přežila tento rozpad, byla Východoafrická rozvojová banka, která omezila svou činnost pouze mezi léty 1977 a 1980, kdy byla pozměněna její zakládající listina a dána větší nezávislost na působení států (“EADB History,” n.d.).

Nově vzniklé EAC se ve velké míře vztahuje a považuje původní východoafrické společenství za svůj vzor a prohlašuje, že na něj přímo navazuje. V tomto ohledu se nabízí i z hlediska výzkumu podstatná metodologická otázka, zda tato práce by nebyla přínosnější jako diachronní komparace. Autor této práce se domnívá, že ač tento přístup má obecně potenciál přinést mnohý užitek, v případě EAC není aplikovatelný. Důvodem je, že se nejedná o integraci z hlediska Galtungovy obecné teorie integrace. Sice je možné v původním EAC identifikovat faktory integrace jako geografickou blízkost, sociální blízkost a spříznění, takže bychom mohli EAC charakterizovat jako teritoriálně asociační integraci. Problém však vyvstává hned u definice integrace – dva a více aktérů vytváří nového aktéra a sami přitom nezanikají. Splňuje toto EAC? Pokud se podíváme na vývoj původního EAC, tak můžeme vidět, že jeho vznik v roce 1967 nebyl výsledkem odstředivých tendencí, úsilím překonat dosavadní rozdělení a vytvořit novou strukturu. Spíše byl snahou zastavit nebo alespoň zbrzdit rozpad poměrně silné institucionální struktury, které existovala ve východní Africe již před tím jako důsledek kolonizace. Společná celní politika, společný trh i měna a dopravní infrastruktura nevznikaly dobrovolnou integrací dříve oddělených celků, ale spíše je můžeme označit za důsledek centrálně řízené modernizace v geografickém prostoru, kde stát v moderním pojetí před tím neexistoval. Přestože nové struktury odpovídaly obvyklým výsledkům integrace (např. celní unie), jejich zdrojem bylo koloniální scelování. Snaha překonat narůstající obtíže v prostředí nově se formujícího sebeuvědomění států proto logicky neměla mnoho předpokladů pro úspěch a EAC se proto v prostředí silně odstředivých tendencí rozpadá. Podobně i z pohledu Haasova důrazu na tvorbu nového politického centra a přesun politických loajalit (více viz níže) původní EAC nefunguje jako svébytná integrace. Neznamená to však, že by procesy odehrávající se v 60. letech byly irelevantní, naopak tvoří důležitou složku společných zkušeností a praxe, která byla reflektována při vzniku EAC o třicet let později, jejich funkce je však bližší například společnému kulturnímu zázemí. Původní EAC tedy není možné označit za integraci a diachronní komparace tak není možná.

Nutno podotknout, že v tomto ohledu se tato práce rozchází s obvyklým chápáním EAC z 60. let v rámci odborné literatury, včetně Josepha Nye. Z hlediska kauzálně orientovaného výzkumu a s použitím Galtungovy operacionalizace se tento závěr zdá být oprávněný.

1.2 *Institucionální rámec EAC*

Počátky integrace ve vlastním slova smyslu se nalézají ve společném komuniké prezidentů původních tří států z roku 1991, kteří se na setkání v Nairobi zavázali podniknout kroky k jeho obnově. Byl ustaven výbor ministrů zahraničí, kteří začali rozpracovávat konkrétní návrh. Výsledkem byl protokol o založení sekretariátu EAC, který byl realizován v roce 1996. Návrh smlouvy obnoveného EAC byl připraven o dva roky později, k podpisu prezidenty došlo 30. listopadu 1999, v platnost vstoupila po ratifikaci 7. července 2000 (Kasaija, 2006: 28).

Smlouva ve své preambuli přímo obsahuje odkaz k původnímu společenství a jakýmsi leitmotivem je kromě obligátní spolupráce a ekonomického přínosu hlavně koncept rozvoje, což je v souladu s obecným pozorováním o integracích v Africe. Postupnými kroky mají být celní unie, společný trh, společná měna a nakonec i politická federace. Hlavními nástroji mají být tržní ekonomika orientovaná na export spojená s volným pohybem zboží, osob, práce, služeb a kapitálu. Smlouva také klade důraz na subsidiaritu a zapojení nestátních aktérů, jejichž nízké zapojení je považováno za jednu z příčin selhání původního společenství. Dalším poučením z předchozího neúspěchu je zdůraznění nutnosti rovnoměrně distribuovat výnosy spolupráce. Zajímavým bodem je také, že smlouva umožňuje asymetrickou integraci, tedy různý stupeň zapojení pro skupiny v rámci společenství. V praxi se tento přístup projevil například na jednotném vízu pro zahraniční turisty, které společně zavedly Uganda, Keňa a Rwanda. Burundi přistoupení zvažuje, zatímco Tanzanie se k tomuto projektu, který na jednu stranu má potenciál pro rozvoj přeshraniční turistiky, ale zároveň omezuje pro státy přímé příjmy zahraničních měn, stavěla od počátku spíše rezervovaně (Ladu, 2014). Právní úpravy a instituce související s implementací smlouvy mají mít přednost před těmi přijatými na národní úrovni (EAC Treaty, articles 5, 7,8).

Obnovené EAC do sebe pohltilo dvě funkčně orientované instituce, které fungovaly v mezidobí; EADB a Organizaci rybolovu na jezeře Viktoria. Základním orgánem spravujícím společenství je Summit, kterého se účastní hlavy států, respektive vlád. Summit pochopitelně poskytuje hlavně politické vedení a kontroluje celý integrační proces. Některé své funkce může delegovat, avšak vždy mu v rukou zůstane rozhodování o přijetí nových členů do EAC, jmenování soudců Soudního dvora EAC a schvalování legislativy. Summit se koná minimálně jednou ročně, na vyžádání členského státu sice může dojít ke konání mimořádného setkání, praxe posledních let ale ukazuje výroční Summit vždy na podzim a na jaře zpravidla bývá tematicky orientované setkání. Naprosto klíčovým faktorem je jednomyslné (konsenzuální) rozhodování (EAC Treaty, article 12).

Druhým nejvyšším orgánem EAC je Rada. Jedná se de facto o výbor ministrů, kteří jsou v daném členském státu zodpovědní za portfolio regionální integrace nebo v případě oborového setkání za dotyčnou oblast. Tento orgán je zodpovědný za běžné fungování EAC, v rámci politického vedení poskytovaného Summitem vytváří a implementuje jednotlivé politiky a také je mu svěřena legislativní iniciativa ve vztahu k Zákonodárnému shromáždění EAC. Kromě toho také připravuje rozpočet společenství a doporučení pro jednotlivé státy, aby dosahovaly cílů EAC. Rada má pravomoc vytvářet tematické podvýbory, které se skládají z příslušných oborových ministrů, a delegovat na ně rozhodování. Rada se setkává minimálně dvakrát ročně, přičemž jedno z nich následuje bezprostředně po výročním zasedání Summitu. Rozhodovací procedura se řídí jednak smlouvou, jednak zvláštním protokolem, který ale vstoupil v platnost téměř současně se Smlouvou. Protokol stanovuje oblasti, které se řídí zásadou konsenzuality, ostatní jsou rozhodnuty na základě prosté většiny v hlasování. Nicméně v konsenzuálním rozhodování jsou zahrnuty v podstatě všechny klíčové pravomoci Rady: legislativní návrhy a návrhy rozpočtu směřované do Zákonodárného shromáždění, finanční regulace, schvalování výdajů EAC a ustanovení sektorových výborů. Dále tam spadají doporučení Summitu ohledně nových členů, dodatků ke smlouvě či pozorovatelského statusu pro nevládní i jiné organizace, pozastavení členství pro jednotlivé státy, uvalení sankcí a nakonec i rozšíření oblastí spolupráce případně až k explicitně zmíněné politické federaci. Smlouva dále stanovuje, že vedoucí národní delegace může vyjádřit svou námitku proti některému návrhu, který je následně předán k finálnímu rozhodnutí na zasedání Summitu. Rozhodnutí Rady jsou závazná pro

všechny členské státy i další aktéry podléhající regulaci a orgány EAC kromě Summitu, Soudního dvora a Zákonodárného společenství (EAC Treaty Articles 13 – 16, Decision Making Protocol).

Mezi Radou a dalšími orgány funguje jako spojovník koordinační výbor složený ze stálých tajemníků při EAC. Stejně jako má Rada svůj koordinační a implementační výbor, tak i oborové rady mají své oborové výbory, jež mají starosti hlavně implementaci a monitorování dané oblasti, jejich role je operativnější a scházejí se dle potřeby. Oborové rady, respektive jejich výbory, odpovídají širokému rozložení tradičních oblastí spravovaných jednotlivými ministerstvy, od školství a tělovýchovy přes zdravotnictví a finance až po zahraniční věci. Dále jsou tyto výbory nadřazené některým specifickým funkcionálním organizacím, jako například EADB, Komisi pro povodí Viktoriina jezera či Východoafrické meziuniverzitní radě (EAC Treaty Articles 17-22, EAC Org. Chart, EAC Overview of the Institutional Framework).

Soudní dvůr EAC je orgán, jehož úkolem je zajistit výklad a aplikaci Smlouvy a v této oblasti je nadřazený i národním státům. Šest členů Soudního dvora je jmenováno Summitem na základě doporučení členských států, přičemž žádný stát v něm nesmí mít víc než dva zástupce. Vedení soudu je svěřeno jeho předsedovi, zastoupeném místopředsedou, který nesmí pocházet ze stejného státu. Funkční období je stanoveno na sedm let, ale věk soudce nesmí přesáhnout 70 let. Soudcům je po jmenování zaručena poměrně velká míra nezávislosti, odvolání je možné po posouzení zvláštním tribunálem, který se skládá ze tří zkušených soudců vybraných ze států Commonwealthu. Pod jeho jurisdikci spadají kromě interpretace Smlouvy i spory mezi EAC a jeho zaměstnanci, pokud to arbitrážní doložky umožní, tak i spory mezi EAC a dalšími institucemi. Jen pokud k tomu obě strany svolí, tak soud rozsuzuje i spory mezi členskými státy týkající se interpretace smlouvy. Smlouva také stanovuje, že jurisdikce může být v budoucnu rozšířena o oblast lidských práv, nicméně k tomuto potenciálně zásadnímu pokroku ještě nedošlo.

Podání k soudu může podat jednak členský stát na jiný stát nebo orgán EAC, pokud se domnívá, že porušuje smlouvy. Také může předat k soudu legislativní akty přijaté EAC. K podání je dále zmocněn generální tajemník, pokud stát v dané záležitosti nepodá dostatečné vysvětlení, a až po schválení Radou. Možnost podání k soudu, pokud se záležitost týká plnění Smlouvy, mají i soukromé a právní osoby sídlící na území

členských států. Soud představuje finální autoritu, Smlouva v podstatě neumožňuje odvolání a státy jsou povinny naplnit rozhodnutí soudu a nesmí mu klást odpor (EAC Treaty Articles 23 – 46).

Zákonodárné shromáždění EAC se skládá z většiny ze zástupců zvolených, nicméně jsou doplněni sedmi dalšími členy pevně stanovenými smlouvou. Nevolení členové jsou ministři pro EAC z jednotlivých států (případně jejich zástupci), generální tajemník EAC a také hlavní právní zástupce EAC (více viz níže). Tito nevolení členové se mohou zapojit do jednání shromáždění, avšak nemají hlasovací právo. Zbytek shromáždění je vždy devět zástupců za každý stát, volených národními parlamenty, jejichž členy však nesmí být. Stejně tak se nesmí jednat o úředníky EAC nebo osoby podílející se na vládě. Kromě obligátní povinnosti mít občanství a splňovat i další ústavní podmínky pro výkon funkce dle daného státu smlouva, vysloveně stanovuje, že člen shromáždění musí mít zájem na prohlubování a naplňování cílů EAC. Funkční období volených zástupců je pět let. Hlasování je založeno na prosté většině. Shromáždění má právo na legislativní iniciativu, nicméně jeho návrhy musí spadat do oblasti integrace vymezené Smlouvou a nesmí čerpat finanční prostředky EAC případně znamenat vznik jakýchkoliv finančních závazků. Dalším výrazným omezením je nutnost získat souhlas hlav států pro každý legislativní návrh, který už prošel shromážděním. Zákon může být vrácen k přepracování, když ani přepracovaná varianta nezíská prezidentskou podporu, je od zákona upuštěno. Smlouva také klade důraz na spolupráci s národními parlamenty, nicméně jejich funkce zůstává maximálně konzultativní a poněkud zvláště působí, že tímto způsobem má být zlepšení možnosti participace na integraci i pro občany členských států (EAC Treaty Articles 48 – 65).

Posledním významným orgánem EAC je sekretariát v čele s generálním tajemníkem. Kromě něj a jeho zástupců je ze smlouvy povinná funkce právního zástupce. Generální tajemník slouží také pětileté funkční období a jeho hlavními úkoly je kromě vedení sekretariátu také účetní zodpovědnost za EAC a také funguje jako tajemník při setkáních Summitu. Generální tajemník je schvalován Summitem na základě návrhu prezidenta členského státu, přičemž tato pravomoc rotuje mezi státy. Další strukturu sekretariátu definuje a finanční prostředky schvaluje Rada. Mezi jeho hlavní funkce patří dodávat expertní a legislativní podporu pro politické orgány EAC. Také pochopitelně zodpovídá za implementaci rozhodnutí, připravuje návrh rozpočtu, či speciálně má na starosti spolupráci s rozvojovými partnery. Sekretariát je členěn na pět

oddělení, každému je nadřizen vždy jeden náměstek generálního tajemníka, konkrétně se jedná o cla a obchod, plánování a infrastrukturu, sociální oblast a ekonomiku, administrativu a finance a nakonec i malé oddělení věnované rozvoji politické federace. Důležitá je také nestrannost sekretariátu ve vztahu k členským státům, které by se neměly snažit ho jakkoliv ovlivňovat (EAC Treaty Articles 66 – 73, EAC Org. Chart).

Další část se zaměří na analýzu fungování společenství v konkrétních oblastech nejen formálního institucionálního zázemí. Tato analýza je podstatná, protože z ní dále může vycházet v testování hypotéz. Přestože operacionalizace závislé proměnné – přítomnost a nepřítomnost integračního procesu je pouze jednoduše binární, její existenci je vhodné blíže specifikovat pomocí několika konkrétních atributů. Tato bližší konceptualizace vychází z výše diskutované typologie integračního chování Josepha Nye. V ekonomické oblasti se jedná o standardní formy celní unie, společného trhu a měnové unie. Politická oblast integrace byla již ve své institucionální podobě (například otázka rozhodovacích procesů a hlasování) již rozebrána. Zbývá tedy ještě další možnost, jak integrace vystihnout a to konkrétně zaměřením na společné politiky, disponibilní finanční prostředky či konkrétní oblasti spolupráce.

1.3 Analýza praxe EAC

Další část se zaměří na analýzu fungování společenství v konkrétních oblastech nejen formálního institucionálního zázemí. Tato analýza je podstatná, protože z ní dále můžeme vycházet v testování hypotéz. Přestože operacionalizace závislé proměnné – přítomnost a nepřítomnost integračního procesu je pouze jednoduše binární, její existenci je vhodné blíže specifikovat pomocí několika konkrétních atributů. Tato bližší konceptualizace vychází z výše diskutované typologie integračního chování Josepha Nye. V ekonomické oblasti se jedná o standardní formy celní unie, společného trhu a měnové unie. Politická oblast integrace byla již ve své institucionální podobě (například otázka rozhodovacích procesů a hlasování) již rozebrána. Zbývá tedy ještě další možnost, jak integrace vystihnout a to konkrétně zaměřením na společné politiky, disponibilní finanční prostředky či konkrétní oblasti spolupráce.

1.3.1 Celní unie

Protokol ustavující celní unii byl podepsán v březnu roku 2004 a v platnost vstoupil v lednu následujícího roku, na který navazuje pětileté přechodné období do plné implementace, jež se týkala zejména některých druhů zboží dovážených z Keni do Ugandy a Tanzanie, v opačném směru byly bariéry opuštěny rovnou a zcela. Je naplněním první fáze ekonomické integrace, jak předpokládá zakládající smlouva EAC. Sloužit má pochopitelně hlavně rozvoji vzájemného obchodu a tím pádem i ekonomickému růstu. Celní unie má tři základní a obvyklé charakteristiky: odbourání vnitřních cel a podobných poplatků, odstranění netarifních bariér vnitřního obchodu a nakonec i ustanovení jednotných vnějších cel. Nutno podotknout, že v souladu se článkem 75 Smlouvy o EAC obsahuje protokol možnost postupného asymetrického rušení celních bariér. Cílem je zvýšit výrobní efektivitu, přeshraniční investice, ale také industrializaci a sektorovou diverzifikaci mezi zeměmi. (Protocol EACU Art. 2 - 4). Celní unie mají v Africe obecně ještě jeden specifický aspekt. Díky dědictví kolonialismu byl obchod v rámci Afriky značně fragmentovaný a omezený díky chybějící infrastruktuře a zaměřením na export do koloniálních center. Proto může být celní unie nástrojem, jak posílit nezávislost post koloniálních států (Ijjo, 2014).

Obchod má být usnadněn zjednodušením administrativy a vytvořením společných standardů, informační spoluprací s harmonizací výkonu státní správy například v kodifikaci zboží. Podstatným bodem je společný vnější celní tarif, který je prvním dodatkem Protokolu EACU a který obsahuje podrobnou a závaznou kategorizaci zboží do tří pásem, v nichž je uvaleno clo nula, deset a dvacet pět procent (Protocol EACU Art. 11 – 12). Státy se zavazují, že nebudou diskriminovat zboží z ostatních států ani jakýmkoliv jiným způsobem a podobně se naopak zavazují vyvarovat se dumpingu, pokud by to mělo ohrozit výrobní sektor partnerského státu, a naopak chtějí spolupracovat v boji proti vnějšímu dumpingu i pomocí udělení zvláštních cel na dotované produkty. Přímé finanční dotace jsou státům umožněny, avšak jsou podmíněny vzájemnou notifikací (Protocol EACU Art 14 – 18). Pro správu celní unie je utvořena zvláštní komise, ve které má každý stát tři zástupce. Mezi její pravomoci patří rozsuzování obchodních sporů a iniciování jejich vyšetřování, anti-dumpingová opatření, uplatňování pravidla o zemi původu apod. Případné nerovnováhy plynoucí z liberalizovaného vnitřního obchodu nicméně zůstávají svěřeny Radě EAC. Mechanismus řešení sporů je specifikován ve zvláště vytvořeném dodatku XI, jeho

prioritou je dosáhnout přátelského řešení pomocí důvěrných konzultací za asistence Komise. Pokud strany nedosáhnou smíru, Komise sestaví panel z expertů z veřejného i soukromého sektoru, kteří mají spor rozsoudit. Seznam možných expertů je spravován Sekretariátem. Proti rozhodnutí panelu je možné se odvolat ke Komisi, jejíž rozhodnutí je finální. Pouze v případě podezření na podvod, spor o jurisdikci nebo jiné ilegální jednání může vyústit v předání sporu Soudnímu dvoru (Protocol EACU, Annex XI).

Literatura věnující se dopadům regionálních obchodních unií se poměrně výrazně liší v názoru, zda celní unie v prostředí rozvojových zemí mají ekonomický přínos nebo naopak mohou růstu HDP škodit. Logika argumentu vychází z toho, že rozvojové země exportují podobné produkty. Avšak i přes tyto překážky by se měly projevit úspory z rozsahu. Mezi léty 2005 a 2011 se celkový objem obchodu téměř ztrojnásobil ze 1,8 mld. USD na 4,9 mld. USD. Nabízí se námitka, zda růst vzájemného obchodu není důsledkem ekonomického růstu, který byl stabilní po celé sledované období a souvisel by tak s nárůstem zahraničního obchodu obecně. Nicméně data ukazují, že došlo i k relativnímu nárůstu vnitřního obchodu oproti celkovému zahraničnímu obchodu členských států z 7,8% na 11,4%. Data opět ukazují výrazný schodek obchodní bilance ve prospěch Keni, která má dominantní podíl zejména v průmyslových výrobcích (Shinyekwa & Othieno, 2013: 17 – 18). Jiné studiu ukazují změnu čistě na základě celní unie očištěno v rámci ekonometrického modelu o další vlivy v nárůstu importu do Keni přes 100% a to zejména z Ugandy, což ale bylo vyváženo exportem z Keni do všech zemí EAC (Buigut, 2012: 51 – 52).

To, že ani přes implementaci přechodného období opět dochází k výrazné obchodní disbalanci ve prospěch Keni, je výrazným varováním do budoucna. Přestože narůstá podíl vnitřního obchodu na celkovém objemu, 11,4% je stále velmi nízká hodnota, znamená to, že země EAC pro sebe vzájemně nepředstavují klíčové obchodní partnery. Pro ilustraci v případě EU tvořil v roce 2010 vnitřní obchod více než 50% celkového objemu a co se týče zboží, tak hodnota vnitřního obchodu dosahovala 63,7% (Eurostat 2012).

Dalším aspektem je, že přestože díky přijetí protokolu o EACU došlo ke znatelnému pokroku v odstranění obchodních bariér, ve skutečnosti stále mnoho z nich zůstává a problém představují zejména netarifní bariéry. Jedná se například o množství formálních nároků a zdoluhavý proces celní dokumentace, nízká úroveň vzájemného

uznávání technických standardů (včetně hygienických) nebo pokrok v harmonizaci certifikace. Specifikem prostředí rozvojových zemí jsou i vícenásobné kontrolní zátarasny na silnicích, které zdržují dopravu na už tak chabé infrastruktuře, což je přirozeně další významná překážka obchodní výměně. V anketním šetření zúčastnění aktéři z veřejného i soukromého sektoru udávali, že mezi příčiny neochoty postoupit v liberalizaci i v praxi přetrvává vliv strnulé byrokracie, lobbingu zájmových skupin, nízké zapojení veřejnosti i ochrana národní suverenity (Okumu & Nyankori, 2010: 35 – 38).

Existují náznaky, že v praxi je uplatnění společného bezcelního prostoru zatím komplikované. Dokonce někteří celní a imigrační úředníci si nejsou vědomi nebo nerespektují nová pravidla a jsou zaznamenány případy, kdy například po ugandských obchodnících byly v Tanzanii požadovány víza (která se získávají výměnou za poplatek na hranici). Jednou z příčin je jazyková bariéra, kdy mnohá vládní nařízení jsou publikována pouze v angličtině. Další z překážek pro úspěšné fungování bezcelní zóny jsou legislativní rozdíly respektive nedostatky. Uganda například dosud nepřijala zákon pro boj s padělkami, zatímco v Keni je již v platnosti. S tím souvisí další komplexní problém neformální ekonomiky, která není zachycena státními orgány, a která se samozřejmě ve vysoké míře podílí i na vnitřním obchodě (Katunze, 2014).

1.3.2 Společný trh a volný pohyb osob

K významnému pokroku vpřed v integračním procesu EAC došlo podepsáním Protokolu o společném trhu z roku 2010. Ten alespoň v teorii nastoluje volný pohyb zboží, kapitálu, služeb i pracovní síly. Právě volný pohyb pracovních sil, obsažený v článku 10 Protokolu, má potenciál přinést významné přínosy z hlediska rozvoje. Protokol přináší rovné zacházení se zahraničními pracovníky, kteří mají volnost v hledání zaměstnání i mimo svůj domovský stát, i opatření proti diskriminaci a má tak přinést výrazné posílení sociální mobility. Problematické ovšem je, že systém je založen na systému, kdy je pro práci v jiném státě potřeba získat povolení a možnost práce tak není zcela automatická, zároveň vylučuje pracovníky z jiných částí společenství z práce ve veřejném sektoru (nejvýznamnějším zaměstnavatelem v každém z členských států). Dalším omezením je možnost daná státům omezit vydávání povolení v případě potřeb veřejné politiky, veřejné bezpečnosti a zdraví, což dává nebezpečně široký prostor pro

interpretaci. Teoretické jádro volného pohybu pracovníků obsažené v článku deset je převedeno do praktické roviny v dodatku 2 protokolu. Ten přesně popisuje proces od vstupu do země s již předem uzavřenou pracovní smlouvou, na základě toho dostane pracovník povolení ke vstupu do země, aby mohl požádat o pracovní povolení. Získání povolení není pouhou formalitou, protože už samotný protokol ve svém dodatku obsahuje odvolací proceduru v případě neúspěchu.

Dalším omezením skutečné svobody pohybu pracovní síly je fakt, že možnost ucházet se o zaměstnání v jiném členském státu není univerzální, ale je dána pouze pro pracovníky, kteří jsou specifikováni podle potřeb jednotlivých států v bodě 15 dodatku k Protokolu. V naprosté většině případů se jedná o vysoce kvalifikované pozice pracovníků ve vyšším vzdělávání, zdravotnictví, středního a vyššího managementu, odborných specialistů technického zaměření s vysokoškolskou kvalifikací. Jedná se tedy obecně o profese, ve kterých je ve východní Africe nouze o kvalitní pracovní sílu. Problematický je také složitý proces vzájemného uznávání pracovních kvalifikací, jako například vysokoškolských titulů. Nástrojem, který by mohl posunout tento významný nedostatek, se zdá být zapojení a propojení profesních organizací, které mají poměrně silnou pozici danou ze zákona povinným členstvím (Basnett, 2013). Navíc seznam se větví podle kategorií až přímo k názvu jednotlivých žádaných pracovních pozic, což ještě zvyšuje byrokratická omezení (Annex II 15).

Protokol a Regulace, které ho uvádí do praxe, přesto přinášejí i jistá pozitiva. Dochází k základní standardizaci procesu výměny pracovníků v regionu, poměrně přesná regulace (např. co se týče časových lhůt) neponechává přílišný prostor pro případné obstrukce ze strany národních úřadů. Zajímavým bodem je i de facto nadřazenost komunitního práva národní legislativě a protokol v sobě obsahuje výzvu k dalšímu pokroku v harmonizaci například v oblasti získávání pracovních povolení, jehož proces se v současnosti signifikantně liší napříč pěti členskými státy. Současné úzké zaměření na kvalifikovanou pracovní sílu bylo zvoleno záměrně jako pokusný balónek v rámci relativně snadno regulovatelné skupiny, která navíc nemá potenciál vzbudit nevoli u místních komunit, aby v případě úspěchu mohlo dojít k většímu rozšíření (Basnett, 2013).

1.3.3 Monetární unie EAC

Kromě výše diskutovaného protokolu o společném trhu v sobě Smlouva ustavující EAC obsahuje v článku pět výzvu k vytvoření společné měny. Konkrétní kroky k naplnění tohoto plánu byly učiněny v listopadu 2013, kdy došlo k podpisu Protokolu o monetární unii. Pokrok vpřed poněkud kalí stále ještě příliš obecné znění mnohých bodů Protokolu, případně odkazy na další dopracování Radou. To se týká i například tak důležitých bodů jako je například otázka finančních pravomocí a povinností členských států ve vztahu k vytvoření Východoafrické centrální banky, systému vedlejších institucí, nástrojů pro řešení vnitřních nerovnováh (jejichž nedostatečný design se ukázal být závažným problémem během krize eurozóny) či jméno budoucí měny (Protocol EAMU).

Přes výše zmíněné nedostatky se jedná o významný posun v integraci, protože Protokol zároveň znamená desetiletý operativní plán, který by měl dovést EAC ke skutečné monetární unii. Plán je i prakticky podporován ze strany MMF, který poskytuje nutnou technickou pomoc. Předpokladem plánu je, že do roku 2024 by státy, které budou splňovat konvergenční kritéria, měly přijmout novou společnou měnu. Měna by měla fungovat v režimu free float, s nezávislou centrální bankou, jejímž hlavním cílem bude cenová stabilita, až za kterou je finanční stabilita společně s ekonomickým růstem a rozvojem. Kroky k EAMU bude od roku 2015 řídit nově vytvořený měnový institut (Monetary Institute), který bude po třech letech doplněn komisí, která bude dohlížet na plnění konvergenčních kritérií členskými státy. S tím současně by měla začít koordinace a harmonizace směnných kurzů a monetární politiky obecně. Důkazem, že se nejedná o návrhy, které zůstanou pouze na papíře, je vytvoření Východoafrického systému pro přeshraniční platby, do kterého se na konci roku 2013 zapojila Keňa, Tanzanie a Uganda. Tento systém spravovaný centrálními bankami, které mezi sebou udržují účty, je ale jinak postaven na komerčních bankách a umožňuje vypořádávání plateb v reálném čase. Centrální banky navíc disponují předfinancovanými účty určenými k vypořádávání s měnami ostatních států. Tyto prvky zásadně zvyšují spolehlivost a rychlost příhraničních plateb a mají potenciál výrazně pomoci růstu vnitřního obchodu uvnitř společenství (Clara Mira (IMF), 2013).

Velmi podstatnou a v literatuře poměrně podrobněji zpracovanou otázkou (zřejmě akademicky nejvíce pokrytý aspekt EAC) je, jestli je EAC optimální měnovou

zónou (optimum currency area -OCA), tedy za jakých podmínek a pro které státy je vhodné, aby společně vytvořily měnovou unii. Mezi parametry nutné pro efektivní fungování patří mobilita kapitálu i pracovní síly, cenová flexibilita a kompatibilita, podobné inflační míry apod. Na základě těchto parametrů lze dospět k závěru, že možnost dosáhnout parametrů OCA není pro EAC uzavřená, avšak před přijetím měny je nutné ještě značně pokročit v monetární koordinaci. Hlavní překážkou je nestabilita směných kurzů, respektive posilování keňského shillingu vlivem přílivu zahraničního kapitálu (Falagiarda, 2010). Pozitivním znakem naopak je, že ve srovnání inflační variace před a po platnosti Smlouvy o EAC vykazuje nárůst společného regionálního podílu, což jinými slovy znamená výrazný zlom v inflační konvergenci (N. Kishor & Ssozi, 2010: 50). Naopak integrace finančních trhů z hlediska obchodu s cennými papíry zatím příliš daleko nepokročila (Kaijage & Nzioka, 2012: 16 –17) a z hlediska synchronizace obchodních cyklů se nezdá být období po roce 2000 výrazně zlomovým, měřeno podílem společných šoků na straně poptávky i nabídky (N. K. Kishor & Ssozi, 2011: 674). V rámci posuzování zralosti EAC na přijetí měnové unie je kromě OCA přístupu, také možné se zaměřit na problém rozhodování v podmínkách nejistoty o budoucích přínosech monetární integrace, která představuje nezvratitelnou investici. Na základě tří oblastí, monetární, finanční a fiskální stability je možné usoudit, že pro všechny země platí podmínka, aby byly skutečně ochotné dosáhnout monetární unie kvůli finanční a monetární stabilitě, je nutné výrazně vyšší kvalita a důvěryhodnost institucionálního zajištění. Vysoká míra nejistoty z budoucího chování partnerů představuje další překážku pro vznik monetární unie (Lepetit, Rugemintwari, & Strobel, 2012: 20 – 21).

EAMU logicky navazuje na společný trh a má tak dále podpořit vzájemný obchod, teorie říká, že v případě správného nastavení by vnitřní obchod měl narůst dvou až třínásobně. Nicméně aby mohlo být dosaženo tohoto přínosu, je nutné, aby EAC splňovali podmínky optimální měnové zóny z pohledu makroekonomické konvergence. Studie založené na zkušenosti Evropské monetární unie (EMU) ukazují výrazně skromnější výsledky přijetí společné měny, reálný dopad zvýšeného obchodu byl kolem nárůstu 15% v průběhu prvních deseti let fungování EMU. Analýzy dalších monetárních unií v rámci Afriky ukazují ještě nižší pozitivní dopady například z hlediska další konvergence ekonomických cyklů. Dalším mínusem pro EAMU je struktura exportu států EAC, který je založen především na primárních produktech a je zde tak nízká míra

komplementarity mezi ekonomikami, a potenciál pro růst vnitřního obchodu je tak podstatně nižší než v případě vyspělých států. To neznamena, že by vznik EAMU nepřinesl členským státům žádný užitek, ale je potřeba, aby makroekonomická konvergence před spuštěním EAMU byla na dostatečně vysoké úrovni, v jiném případě by se mohlo stát, že náklady opuštění vlastní monetární politiky pro jednotlivé státy převáží výnosy monetární unie (Buigut, 2011). Ve státech budoucí EAMU navíc současné charakteristiky ukazují, že změny v monetární politice nemají výrazný vliv na ekonomický výkon (Asongu, 2013: 24 – 25).

Míru obtížnosti při vytvoření monetární unie v prostředí rozvojových zemí, můžeme vidět i na článku 17, Protokolu o vytvoření EAMU. Ten se týká nutnosti vytvořit vlastní nebo respektive spíše přijmout mezinárodně uznávané standardy ve statistice. Rada ministrů má přijmout rámec, který zajistí nestrannost, spolehlivost a nezávislost ve shromažďování a analýze dat. Bez spolehlivých statistických dat není možné vůbec uvažovat o kvalitní společné monetární politice. A to, že tato spolehlivá data nejsou v současnosti k dispozici, můžeme vidět i na práci Stevena Buigta (2011), který v analýze makroekonomické konvergence musel vynechat tak základní údaj, jako je míra zadlužení, protože pro tuto oblast nejsou k dispozici konzistentní data. V neposlední řadě je monetární unie také významným projevem integrace, se kterým se na rozdíl od jeho předchozích fází setká každý obyvatel členských států. Proto je důležité neopomenout otázku, jak se k projektu monetární unie staví občané. Anketní šetření na reprezentativním vzorku obyvatel v Keni ukazuje, že ohledně EAMU panuje mezi občany spíše nedostatek informací a s přijetím společné měny nejsou spojena vysoká očekávání z hlediska dopadu na každodenní život (Buigut, 2008: 3). Jiná data k dispozici na toto téma nejsou, což jen potvrzuje odstup mezi občany a EAC.

1.3.4 Koordinace ekonomických politik

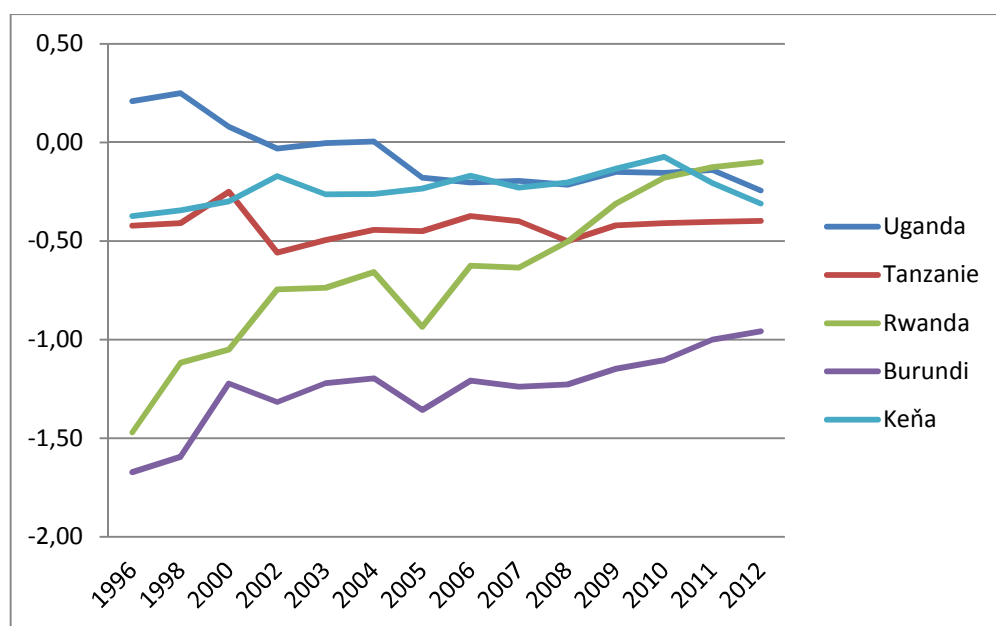
Pokud chceme měřit hloubku politické integrace, je vhodné se zaměřit podle Josepha Nye kromě politických institucí i na charakter a množství společných politik. Přestože EAC má přinejmenším deklaratorně (například ve výborech Legislativního shromáždění nebo odborech sekretariátu) mnoho oblastí, ve kterých se snaží vytvářet společné politiky, je otázka, jestli má integrace skutečný dopad, nebo jestli se jedná pouze o legislativu, která nemá hlubší účinek. Na základě dostupných dat je poměrně

obtížné tuto důležitou otázku rozsoudit, ale pro ilustraci můžeme použít data set sestavený týmem Světové banky, který měří šest indikátorů kvality vládnutí pro všechny státy světa. Mezi indikátory patří vládní efektivita, politická stabilita nebo svoboda vyjadřování. Výhodou těchto dat je, že se jedná o meta index sestavený z mnoha různých zdrojů, soukromých i veřejných institucí, vyjádřených jediným číslem v rozmezí -2,5 a 2,5. V současnosti jsou data dostupná od roku 1996 do 2012. Přes na první pohled zřejmá úskalí tohoto přístupu (jak vyjádřit kvalitu vlády v šesti číslech), nám toto pomáhá odhalit alespoň základní trendy. V případě EAC, které je postaveno zejména na ekonomické integraci, se jeví jako vhodný indikátor regulatorní kvalita. Ta zachycuje schopnost vlády vytvořit a zavést spolehlivé regulace a politiky, které umožní a podpoří rozvoj soukromého sektoru. Z toho vyplývá předpoklad, že státy EAC by sice nutně nemusely vykazovat společné zlepšování ekonomické regulace, ale lze očekávat konvergenci v regulaci jejich ekonomického prostředí po roce 2000, kdy vstoupila v platnost Smlouva EAC, patrnou i čistě z kvalitativního hodnocení. Přestože Rwanda a Burundi se členy staly až v roce 2007, lze předpokládat před jejich přistoupením postupnou adaptaci na regulatorní prostředí EAC nebo po jejich vstupu zlom ve vývojových tendencích.

Pokud se podíváme na data, která nám index nabízí, zjistíme, že se nedá vypožorovat výraznější trend či konvergence v rámci stupně ekonomické regulace. Naopak spíše zarazí, že přes deklarovanou snahu o (nejen) ekonomický rozvoj skrze regionální integraci dochází u tří hlavních států k minimálnímu posunu vpřed z hlediska kvality ekonomické regulace, dokonce v případě Ugandy se jedná o poměrně jasný úpadek ekonomického prostředí. Všechny státy se nacházejí v negativní části spektra, což je nepříznivé z hlediska snahy udržet dynamický ekonomický růst posledních let i nadále. Oblasti vyžadující komplexnější přístup jsou zatím mimo dosah a pozitivní vývoj ekonomiky tak může být poměrně křehkou záležitostí. Hlavní pozitivní výjimka z hlediska tohoto indexu je Rwanda, jejíž posun vpřed lze ale mnohem spíš přisoudit poměrně dynamickým ekonomickým reformám, které prosazuje prezident Kagame (Economist, 2012).

Graf. č.1 Vývoj kvality ekonomické regulace (data: Světová banka)

1.3.5 Finance EAC

Dalším důležitým aspektem, který vypovídá o hloubce a závaznosti integrace je i množství a struktura finančních prostředků, které jsou vynakládány na společné projekty nebo jsou případně přerozdělovány mezi státy. EAC nemá žádný přímý zdroj financí, z rozpočtu ve výši cca 130 mil. USD tvoří 44, 5 mil. USD příspěvky členských států různými formami, zbývajících 85 mil. USD sponzorují rozvojoví partneři, kteří skrze speciální fond podporují EAC, jedná se o např. Spojené království, Belgii, Kanadu, Dánsko, Švédsko, Francii, Japonsko apod., podporu přímo různým projektům dává i Evropská komise a Světová banka (EAC Press release, 2013). Necelých 70 mil. USD je dáno na provoz a projekty sekretariátu, 13 mil. USD stojí provoz Legislativního shromáždění EAC, poslední signifikantní položkou je 33,5 mil USD na projekty v oblasti Viktoriina jezera a jeho společnou správu (Budget speach EALA, 2013). Z toho vyplývá, že nejen EAC nedisponuje vlastními zdroji, ale členské státy nejsou ochotné nebo schopné sdílet větší množství finančních prostředků. Finanční transfery mezi zeměmi nebo společné dotace se také vůbec nevyskytují, což je ale v případě rozvojových zemí pochopitelné. Nicméně důležitá je i relativní částka rozpočtu. I když si odmyslíme, že 65% procent rozpočtu pochází od zahraničních donorů, celková částka 130 mil USD je nízká i na poměry rozvojových zemí. Celkový hrubý domácí produkt

států EAC v současných tržních cenách je 84,7 mld. USD (EAC Facts and Figures, 2012). To znamená, že společný rozpočet tvoří pouhé 1,5 promile ekonomického výkonu EAC. Čistě pro srovnání EU disponuje prostředky kolem jednoho procenta HD: I tento ukazatel nám říká, že přestože je integrace v některých oblastech poměrně pokročilá, v praktických dopadech má však výrazné rezervy a spoléhá se na vnější pomoc.

1.3.6 Funkcionální integrace a problém vícenásobného členství

V rámci EAC dochází ještě k dvěma významnějším funkcionálním integračním směrům. První se týká budování potřebné infrastruktury a přes mnohá zdržení a problémy se daří spolupráce na některých infrastrukturních projektech, konkrétně pokračuje výstavba v rámci východoafrického projektu silniční sítě, která v rámci několika koridorů má zlepšit propojení států a trhů. Jeden projekt už je téměř dokončen Arusha – Athi river, ostatní jsou ve fázi implementace (UNECA, 2012: 16 – 17). Další oblastí, ve které spolu státy poměrně úspěšně spolupracují, je správa vodních zdrojů v oblasti Viktoriina Jezera. Viktoriino jezero (rozlohou srovnatelné s Českou republikou) je svou polohou klíčovým dopravním uzlem, významným potravinovým zdrojem díky intenzivnímu rybolovu, zdrojem pro zavlažování i pitnou vodu a nakonec i podstatným zdrojem díky hydroelektrárnám na Bílém Nilu, který v něm pramení. Tím, že Viktoriino jezero zasahuje na území tří států a zároveň ovlivňuje celé povodí Nilu, představuje strategický zájem nejen pro Tanzanii, Keňu a Ugandu, které se nacházejí na jeho břehu, ale také pro Jižní Súdán, Súdán a Egypt. Právě Egypt a Súdán měli historicky největší vliv na spravování tohoto vodního zdroje díky neblahému dědictví britské koloniální nadvlády, která se řídila heslem, kdo ovládá Nil, ovládá Egypt. V roce 1929 byla podepsaná smlouva platná s modifikacemi v podstatě až do roku 2011, která všechny zmíněné státy zavazovala svými zásahy na řece jakkoliv neomezit průtok na Nilu, když vstupoval do Egypta. Avšak díky EAC byly po roce 1999 Tanzanie, Keňa a Uganda schopny překonat své rozpory a postavit státům nacházejícím se níže po proudu Nilu a dosáhnout tak vyrovnanějšího a multilaterálního řešení. Donutily tak Egypt k přátelštějšímu přístupu a ochotě ke kompromisu, což je rozdíl oproti 60. a 70. letům, kdy Egypt neváhal podporovat ozbrojené skupiny, které

vzdorovaly centrálním vládám v oblasti velkých jezer, a tím posiloval svůj vliv v regionu a nad Nilem (Kagwanja, 2007: 324 – 327).

S oblastí přijímání společných politik i ekonomické integrace souvisí už zmiňovaný, obecný problém regionálních integrací v Africe, efekt „špagetové mísy“ se samozřejmě nevyhýbá ani EAC. Všechny země EAC jsou členy Společného trhu východní a Jižní Afriky, známého pod zkratkou COMESA, který má ale celkově více než dvacet členů a míra integrace je tak logicky podstatně nižší. Nevyjasněným hráčem je v tomto případě hlavně Tanzanie, která je navíc zároveň ještě členem Jihoafrického rozvojového společenství (SADC), které má v oblasti ekonomické integrace v podstatě stejné cíle jako EAC a Tanzanie se občas stává aktérem, který spíše brzdí ostatní (viz například nedávná otázka společných turistických víz). Částečným východiskem z této zbytečně složité a nepříliš efektivní situace je existence tzv. Tripartity, která má zastřešovat a koordinovat SADC, COMESU i EAC. Tripartita je v rámci Afriky považována za významný pokrok, protože v sobě zahrnuje více než polovinu ekonomického výkonu Afriky a má ukazovat cestu k vytvoření panafrické zóny volného obchodu (COMESA, 2012, p 1). Nicméně je otázka, jaký výsledek bude mít koordinace v podobě dalších summitů s vytyčeným cílem přispět k panafrické ekonomické integraci reálný dopad. Navíc poslední summit hlav států proběhl v roce 2011 a ani v jiných ohledech nejví Tripartita příliš vysokou míru angažovanosti nebo praktického pokroku vpřed (Tripartita 2013). Pokud však chce EAC dosáhnout svých ambiciózních cílů, je nutné zejména pozici Tanzanie v blízké budoucnosti vyřešit. Vícenásobné členství představuje výrazné omezení integrace i jejího dopadu pohledem společných politik.

1.9 Politický vývoj

Pro lepší pochopení kontextu, ve kterém se odehrává integrační proces, bude vhodné zmínit základní fakta, která se týkají politického vývoje východní Afriky od dekolonizace do současnosti. Jak bude ukázáno dále, pro testované hypotézy je i vnitřní politický vývoj důležitým faktorem. Než přistoupíme k velmi stručnému výkladu podle jednotlivých zemí, je nutné na úvod obecně poznamenat, že politický vývoj byl mnohdy poznamenán tím, že etnické složení větších států EAC odpovídá časté africké situaci, kdy se v jednom státě nachází větší počet etnických skupin, přičemž nebývá ani jedna z nich dominantní. Pokud uvedeme jen ty hlavní, tak v Tanzanii žijí Ňamwezioné,

Svahilci, Vahehové, na Zanzibaru také Indové a Arabové, v Ugandě se nacházejí Bagandové, Busogové, Bagisuvé, Bukigové, Batorové, Baňorové, Baňankolové, Karamadžongové, Tesové, Ačolové, Alurové, Luové, v Keni najdeme Kukuje, Luhjovy, Luovy, Kalendžiny, Kamby, Nandy, Masaje atd. (Klíma, 2012: 38). Na druhé straně je potřeba být opatrný ve vztahu k používání pojmu kmen jako formalizované identity, která je do značné míry výsledkem introdukce ze strany Evropanů (Reid, 2011: 199) Dalším problémem, který často provází politický vývoj afrických států je tlak donorů, západních států i mezinárodních institucí jako MMF a Světové banky, na vytvoření více stranického systému, který podle některých autorů až příliš často tvoří nestabilní vlády (Peter, 2013).

1.9.1 Rwanda a Burundi

Ve Rwandě byl proces odpoutání od Belgie na konci 50. let spojen s konfliktem mezi Tutsii a Hutuy, sporem bylo nejen nadřazené postavení Tutsiů, kteří kvůli svému lepšímu vzdělání zastávali většinu míst ve státní správě a školství, ale také jejich snaha zachovat feudální stát v čele s králem. V roce 1960 proběhly volby, které vyhráli Hutuové, a výsledkem byla politická perzekuce Tutsijských elit, násilnosti přerostly až v občanskou válku. V Burundi, které se dělilo podle stejné etnické hranice, k politickému vyhocení nedošlo (Reid, 2011: 245).

V 60. letech stály Rwanda a Burundi stranou integračních snah, vzájemně však byly jejich osudy propojeny. Ve Rwandě bojovaly Tutsijské gerily za podpory svých soukmenovců z Burundi proti vládě složené z Hutuů, násilnosti a perzekuce Tutsiů v 60. letech dále narůstaly. V roce 1972 došlo sice k vojenskému převratu, generál Habyarimana však Tutsie dále pronásledoval, ti proto masově emigrovali. Na konci 70. let si Habyarimana nechal schválit autoritářskou ústavu, čímž zcela koncentroval moc do rukou svých i své strany. Není překvapivé, že toto období bylo provázeno masivním úpadkem ekonomiky, lidé přežívali jen díky drobnému zemědělství. Do víru násilí a převratů podobně upadlo v 60. letech i Burundi, kde naopak v občanské válce v 70. letech díky vnější pomoci získali navrch Tutsiové, konflikt stál životy několik stovek tisíců lidí, podobný počet obyvatel uprchl do okolních států. Ekonomice také neprosplývaly klesající ceny kávy, jednoho z mála exportních artiklů (Klíma, 2012: 374 – 375).

Ekonomické problémy Rwandy dále pokračovaly i v 80. letech, diskriminace Tutsijů se prohlubovala, což vyústilo v útok exilové tutsijské Rwandské vlastenecké fronty (FPR), který skončil příměřím a ústavou v roce 1991. Napětí se ale nezmenšilo a v roce 1994 po sestřelení letadla s prezidentem Habyarimanou z etnika Hutuů začalo masové vraždění Tutsijů a umírněných Hutuů, kterých bylo povražděno během několika měsíců až milion. V občanské válce ale nakonec zvítězila FPR, což mělo za důsledek útek více než milionu Hutuů z Rwandy. Po odeznění konfliktu byla utvořena koaliční vláda, která se vydala na cestu společné obnovy. V Burundi došlo v roce 1976 k dalšímu autoritářskému převratu, k moci se dostal plukovník Bagaza, který byl pro změnu svržen majorem Buyoyou v roce 1987. Ten ale na počátku 90. let přistoupil na demokratizační reformy, které vyústili v roce 1993 ve zvolení prvního hutuského prezidenta a i parlamentní volby vyhrála Fronta za demokracii v Burundi reprezentující Hutuy. Reakcí ovšem bylo povstání Tutsijů, kteří zavraždili prezidenta, což vedlo k další explozi oboustranného násilí, provázaného i s děním ve Rwandě (Klíma, 2012: 452 – 454).

1.9.2 Tanzanie

První kroky k nezávislosti byly v Tanganice charakteristické formováním osvobozenického hnutí na odborovém a socialistickém základě. Zajímavým bodem pro náš výklad je vytvoření Panafrického hnutí za osvobození východní a střední Afriky v roce 1958, založené v Tanganice, jež tvořili hlavně zástupci všech tří států, které v 60. letech zformovaly EAC. Plnou nezávislost získala Tanganika postupně mezi lety 1961 a 1962, hned o rok později přešel vládnoucí Tanganický africký národní svaz (TANU) na systém jediné politické strany. Zanzibar se spojil s Tanganikou po převratu v roce 1964 a v téže roce vznikla Tanzanie. Pozitivním prvkem vývoje byl fakt, že TANU na počátku úspěšně získal širokou podporu obyvatelstva, včetně části bělošského obyvatelstva, dále přechod k vládě africké většiny od dominance asijských a bělošských menšin byl postupný a relativně klidný (Klíma, 2012: 308 – 311; Reid, 2011: 248).

Po získání nezávislosti Tanzanie pokračovala na cestě k socialismu, místní forma se jmenovala *ujamaa* a stavěla na nucené rolnické kolektivizaci na venkově a znárodnění bank a velkých zahraničních podniků. Družstevní zemědělství však nedosahovalo produkce dřívějších drobných farmářů. Centralizovaná ekonomika nebyla

efektivní, což dále zhoršoval nárůst korupce. Kromě ekonomických reforem byl kladen důraz na africkou kulturu, která měla být podpořena povinnou školní docházkou. Tanzanie se také angažovala v konfliktech v okolních státech. V roce 1979 už ujamaa zahrnovala většinu venkovské populace, ale zemědělská produkce zásadně zaostávala. Nyerere pokračoval ve vysoké míře zahraniční angažovanosti a až v roce 1985 se vzdal úřadu. Nahrazen byl Ali Hasanem Mwinyiem, který začal liberalizační ekonomické reformy a podporoval soukromé podnikání. V roce 1995 ho nahradil Benjamin Mkapa z Revoluční strany Tanzanie, který se vyhradil vůči rozmáhající se korupci. Nicméně pokračoval v liberální ekonomické politice, v čemž byl podporován MMF i Světovou bankou. V roce 2000 Mkapa svůj mandát obhájil a jeho strana zvítězila i v parlamentních volbách, nicméně ani Tanzanii se politické násilí zcela nevyhnulo - konflikty vypukly na tehdy částečně autonomním Zanzibaru v souvislosti s místními volbami. Situaci se však podařilo uklidnit a po referendu v roce 2010 se Zanzibar zcela včlenil do Tanzanie. V roce 2005 došlo k výměně na prezidentském postu, ve volbách zvítězil Jakaya Kikwete, také z Revoluční strany, která si udržovala dominanci i v parlamentu. Stejná, v rámci regionu velmi stabilní a klidná politická situace bez výrazných konfliktů mezi etniky panuje v Tanzanii i v současnosti (Klíma, 2012: 371, 457, 538 - 540).

1.9.3 Uganda

V Ugandě vzniká v roce 1952 Ugandský národní kongres (UNC), první celougandská strana. Britské plány na federalizaci se setkaly odporem ze strany tradičních feudálních států (Buganda, Ankole, Buňora a Rudiki), jejichž reprezentanti naopak žádali vyhlášení data nezávislosti. Po několika letech tlaku na britskou správu vznikla v roce 1962 nezávislá Uganda, v čele s premiérem Obotem, který reprezentoval odtrhnuté levé křídlo UNC, a prezidentem Mutesou II., jenž byl současně králem Bugandy.

Uganda se po získání nezávislosti vydala na cestu rozvoje, ale vnitřní konflikty ji uvrhly do hlubokých potíží. Už v roce 1964 došlo k první vzpouře armády, která byla potlačena za asistence Britů; větší problém ale znamenaly roztržky mezi tradičními ugandskými královstvími, které vyústily v rozpad vládnoucí koalice. Obote a jeho Ugandský lidový kongres se chopili vlády a začal útlak opozice. Proměně Oboteho

v diktátora se pokoušela oponovat zejména Buganda, ale její odpor byl potlačen vojensky. V roce 1966 Obote vyhlásil novou ústavu, která zaváděla systém jediné strany. Následoval obrat doleva spojený s rozsáhlým znárodněním, ale už v roce 1971 došlo k úspěšnému armádnímu převratu a prezidentem se stal nechvalně proslulý Idi Amin, jehož vláda byla charakteristická zejména bezprecedentním násilím vůči vlastnímu obyvatelstvu (Klíma, 2012: 368 – 369).

Brutální a nekompetentní vláda Idiho Amina v Ugandě byla ukončena poté, co napadl Tanzanii, jejíž jednu provincii si nárokoval. Ve válce se na stranu Tanzanie přidaly ugandské exilové a opoziční skupiny a po dobytí Kampaly v roce 1979 došlo k Aminovu svržení. Politická reprezentace, která ho nahradila, ovšem vynikala svou neschopností, takže po mezidobí obnovené vojenské vlády se volbami v roce 1980 stal prezidentem znovu Obote. I proti němu se však zvedl odpor založený na obvinění z falšování voleb, který vyústil v občanskou válku mezi lety 1981 – 1986, známou jako ugandská válka v buši, z níž vítězně vyšel vůdce povstalců, Yoweri Museveni. Ten se chopil moci v roce 1986 jako vojenský diktátor, v roce 1996 ale vyhrál prezidentské volby. Režim sice nepřipouštěl úplný pluralismus a můžeme ho označit za demokracii jedné strany, přesto byl i přes své autoritářské prvky kladně přijat obyvatelstvem. Konkrétní podobou byl tzv. Movement system, který umožňoval kandidovat jednotlivcům, ale ne stranám a mocensky tak dominovala pod vedením prezidenta National Resistance Movement (NRM). Musevenimu se podařilo také stabilizovat ekonomiku, která se musela vyrovnat s populační explozí i nástupem epidemie AIDS (Klíma, 2012: 454 – 456).

Po roce 2000 dochází zvláště v severní Ugandě ke zhoršení bezpečnostní situace vlivem působení Armády božího odporu vedené Josephem Konym. Tento vzbouřenec využíval politické nestability a nedostatečné územní kontroly v oblasti, kde se potkává Uganda, dnešní Jižní Súdán a Demokratická republika Kongo a vypaloval vesnice a terorizoval obyvatelstvo. Teprve v roce 2006 se Konyho podařilo do jisté míry zatlačit, ale dodnes nebyl dopaden a situace není zcela klidná. Přestože se vláda Ugandy pochopitelně snaží proti Konymu vojensky zasahovat, souběžně s tím po roce 2000 podporovala některé vzbouřenecké skupiny v západním Kongu, čímž situaci v regionu naopak komplikovala. Politickou moc v Ugandě dodnes drží Museveni, ale situace se postupně proměňuje. Na základě referenda v roce 2005 byl sice opuštěn Movement System, ale změna ústavy povolila Musevenimu znovu kandidovat na prezidenta. Ve

volbách v roce 2006 opět zvítězil, jeho hlavní oponent byl však před tím obviněn ze zrady a dalších kriminálních činů, což mělo za důsledek protesty. Dominanci si udržela i jeho strana NRM. To samé platí i o posledních volbách z roku 2011, jejichž výsledky jsou přisuzovány africké tendenci podporovat silné vůdce, kteří drží moc (Klíma, 2012: 535 – 537).

1.9.4 Keňa

Proces osamostatňování Keni byl v 50. letech spojen s občanskou válkou, mezi koloniální správou a usazenými bělochy na jedné straně a emancipujícím se Svazem keňských Afričanů (KAU). Povstání bylo potlačeno za cenu stovek popravených a dalších desítek tisíc osob internovaných v koncentračních táborech. Nicméně marginalizovaní obyvatelé nakonec získali volební právo, a když byl v roce 1961 propuštěn zakladatel KAU Jomo Kenyatta, který se stal premiérem, došlo k posunu ve vyjednání o majetkovém uspořádání, které bylo spojeno s rasovou otázkou, protože bílí farmáři vlastnili nejlepší půdu. Nezávislost byla vyhlášena na konci roku 1963 a vzápětí se stala Keňa republikou v čele s Kenyattou (Klíma, 2012: 312 – 314).

Keňa v 60. letech pokračovala ve vnitropolitické konsolidaci, zcela dominantním se stal Keňský africký národní svaz (KANU) vedený prezidentem Kenyattou, který donutil menší strany, aby se k němu připojily. Problémy ovšem narůstaly nejen kvůli ozbrojeným střetům se somálskými ozbrojenci, ale narůstající ekonomické problémy vyvolávaly tlak ze strany odborů, které se prezident snažil umlčet. Uvnitř KANU došlo k roztržce a rozdělení, ale Kenyatta nechal zatknout vůdce nově se formující opozice. Politické násilí proti opozičním představitelům, které zahrnovalo i jejich vraždy, a dominance KANU pokračovalo i v 70. letech, které ale bylo spojeno s alespoň dílčími ekonomickými úspěchy.

Keňa byla ve stejném období poměrně stabilní stát, ovšem na úkor demokracie. V roce 1982 byla změněna ústava a KANU se stal jedinou legální stranou. V reakci na to došlo k pokusu o vojenský převrat, ale složky věrné prezidentovi ho potlačily a pomocí represe tak Moi, který nahradil po smrti Kenyattu, mohl vládnout od roku 1978 do 2002. V 90. letech sice došlo k uvolnění režimu, v roce 1991 byl opuštěn systém jedné strany pod nátlakem ze zahraničí, protože po skončení studené války Západ

projevoval menší toleranci k politickému násilí. Rozštěpená opozice ale nebyla schopná získat většinu. Souběžně s uvolněním režimu došlo pozitivnímu vývoji i v ekonomice (Klíma, 2012: 456). Po roce 2000 se politická situace výrazně zkomplikovala; do politiky se výrazně začala promítat etnická rozštěpenost Keni. V roce 2002 nahradil prezidenta Moie Mwai Kibaki z Národní duhové koalice. KANU tak přišel o svůj vliv a jeho kandidát Uhuru Kenyatta zažil zásadní neúspěch. Tyto události však byly jen předzvěstí násilí, které se odehrálo po sporných volbách v roce 2007. V těch opět těsně zvítězil Kibaki, to však bylo zpochybněno druhým v pořadí - Odingou. Milice z kmenových společenství, které stály za Odingou, napadaly Kikuje, kmen z něhož pochází Kibaki. Tyto útoky byly domněle organizovány Williamem Rutoem proti němu se postavily milice vedené Uhurem Kenyattou. Střety byly spojeny s útoky na civilní obyvatelstvo i s jeho vyháněním. Kompromis nakonec zprostředkoval Kofi Anan, generální tajemník OSN; Odinga se stal premiérem (funkce byla obnovena) a Kibaki zůstal prezidentem. Kenyatta a Ruto byli za své činy obžalováni ze zločinů proti lidskosti Mezinárodním trestním soudem, což jim ale nezabránilo, aby se v překvapivém obratu nespojili a společnou kandidaturou získali v roce 2013 pozici prezidenta a viceprezidenta (Klíma, 2012: 537 – 538; Mutua, 2013).

Stále výraznějším politickým problémem s rostoucími dopady na ekonomiku je v Keni terorismus přicházející ze Somálska. Tento problém narostl po roce 2011, kdy se Keňa zapojila do boje na území Somálska proti milici Al-Šabáb společně s jednotkami Africké unie v reakci na únosy turistů na území Keni. Vojenská akce byla na počátku úspěšná, protože došlo k vytlačení milice od Keňských hranic, nicméně už v roce 2012 Al-Šabáb změnila taktiku a začala používat své buňky v Keni k asymetrickému boji. Dosud nejhorším útokem byl mediálně známý případ napadení obchodního centra v Nairobi v září loňského roku, desítky obětí přinesl ale také útok na hotelový komplex v červnu tohoto roku. Proti útokům na území Keni se nedaří zakročit kvůli slabé práci výzvědných služeb, rozšířené korupci i chybějící kvalitní koncepci pro boj s terorismem, kde zvláště markantní je současný nedostatek regionální spolupráce, přestože státy EAC už loni na podzim vyhlásily iniciativu na zlepšení tohoto stavu (Misiko, 2014). Pro šíření nepokojů Al-Šabáb také využívá etnické spory. Špatná bezpečnostní situace na severu Keni má ekonomické dopady i na celý region, ohrožuje například strategicky významný projekt stavby exportního přístavu poblíž města Lamy v hodnotě přibližně 25 mld. USD, který měl sloužit pro vývoz ropy z nových nalezišť

v Keni, Ugandě a potenciálně i Jižního Súdánu a jako významný kontejnerový přístav sloužící kromě zmíněných států i Etiopii (Jorgic, 2014).

1.10 Regionalismus v Africe

EAC ve svých integračních snahách není osamocena v rámci Afriky ani mimoevropského světa celkově. Následující oddíl se ve stručnosti věnuje integračním snahám v Africe ze širšího nadhledu. Tato odbočka není samoučelná, protože integrace ve východní Africe byla přinejmenším rétoricky a ideologicky samotnými aktéry vždy vnímána jako součást většího, panafrického celku. Navíc mnohé poznatky o regionalismu v Africe obecně i z jiných integračních snah jsou relevantní i pro EAC. Přestože se evropský integrační proces potýkal s mnohými problémy, inspiroval vznik regionálních integrací po celém světě. Po dekolonizaci a vzniku nezávislých států v 60. letech byl rozvoj regionalismu v Africe umocněn změnami uvnitř Evropského společenství, které sloužilo jako významný inspirační zdroj pro Africké státy, protože Evropa a zejména EU byla a je jedním z nejvýznamnějších obchodních partnerů pro Afriku. Podstatným prvkem, který motivoval africké státy k politické i ekonomické integraci, byla myšlenka, že toto má pomoci nastartovat a urychlit rozvoj (Lukáš, 2006: 77). Právě spojení mělo zlepšit marginální postavení afrických států v mezinárodním systému; tento přístup podporovaly i významní rozvojoví aktéři jako Mezinárodní měnový fond, Světová banka i Spojené národy (Piknerová, 2012). Z nedávných publikací můžeme zmínit společnou publikaci Světové banky a Africké rozvojové banky, která dokonce pokládá regionální integraci jako klíčový nástroj pro budoucí konkurenceschopnost, diverzifikaci afrických ekonomik, zajištění pracovních míst pro rychle se urbanizující společnosti, k čemuž má napomoci nejen odstranění obchodních bariér, ale i společné budování kvalitních institucí (Světová banka 2013).

Tyto specificky rozvojové snahy ovšem zapadají i do širšího rámce vývoje starého a nového regionalismu. Původní regionalismus se objevuje po konci druhé světové války, kdy se rozsáhlý systém suverénních států začal fragmentovat do subsystémů; tento aspekt byl i výslovně zmíněn v chartě nově vzniklé OSN. Nicméně až do poloviny 70. let nedosahovaly výraznějšího úspěchu. S koncem studené války globálně narostla intenzita příhraničních kontaktů a posílil vliv nevládních činitelů (například nadnárodní korporace) (Lukáš, 2006). V africkém kontextu těsně po

dekolonizaci převládaly spíše panafrické myšlenky a vize. Asi nejvýznamnějším dílem byla v tomto ohledu kniha *Afrika se musí sjednotit*, Kwameho Nkrumaha, prvního prezidenta Ghany. Panafricanismus stavěl mimo jiné na obavách z neokolonialismu. Radikální federalismus ovlivnil mnohé politiky, ale v praktické rovině zůstal nenaplněn. V rámci panafrických snah byly posléze podporovány i regionální uskupení, které měly tvořit bloky, ze kterých by pak vzniklo funkční panafrické uskupení. Tento přístup byl formulován například ve Smlouvě z Abuji z roku 1991. Ta po první fázi posilování regionálních ekonomických integrací počítala po roce 2017 s postupnou koordinací celních politik mezi společenstvími, aby po roce 2019 mohlo dojít k vytvoření kontinentální celní zóny. Po ní má následovat společný trh, dále měnová unie a nakonec kolem roku 2028 by měla integrace dosáhnout vrcholu v podobě Panafrické hospodářské a měnové unie včetně nutného institucionálního zázemí například Africké centrální banky, která by řídila společnou měnu (Jelínek, 2003).

Jak se s časem ukazovala nereálnost panafrických snah (přestože se stále znovu objevují), pozornost se zaměřila na regionalismus, pro nějž mocný impuls přišel na sklonku 80. let s koncem studené války a s postupem vyjednávání uruguayského kola GATT. Většina regionálních uskupení se zaměřuje na ekonomickou spolupráci v podobě celních unií a zón volného obchodu; hlavním cílem je zlepšit ekonomickou situaci a úroveň rozvoje, rozvoj dokonce může být hlavním cílem, jako je to například v případě Jihoafrického rozvojového společenství. Další obecně platnou charakteristikou je, že motorem těchto snah jsou státy a jejich politické elity, které si nezdědka chtějí vylepšit svou image a postavení. Další, například v Evropě významní aktéři jako občanská společnost nebo ekonomičtí aktéři, jsou obecně slabší a bývají vytěšňováni politiky z integračního procesu. Příčinou této monopolizace je nejisté postavení politických elit, obava z demokratizace i destabilizace hranic, jejichž postkoloniální vymezení často neodpovídá vymezením různých jazykových a kmenových skupin, které se často nacházejí na území několika států. Pokud by vedly integrační procesy zdola, mohlo by v krajním případě vést až dezintegraci dnešních států a zničení postavení dnešních politických elit. V Africe také nevidíme prvky nového regionalismu, tedy sociální či kulturní dimenzi, ani širší rozšíření myšlenky regionu. Nízká podpora ze strany občanů je tedy další překážkou pro rozvoj integrací. Známým problémem je také pochopitelně velmi častá vnitřní politická nestabilita a špatná bezpečnostní situace (WAISOVÁ, 2009: 329-330, 333).

Kromě ekonomických překážek se integrační procesy v Africe potýkají také s významnou překážkou na politicko-sociální úrovni. Petr Jelínek ve své práci věnované Africké unii popisuje tento problém: „skutečnost, že zájmová sdružení ani politické strany se v subsaharské Africe zpravidla neorganizují jako nástroje k prosazování rozdílných koncepcí hospodářské a sociální politiky, vyplývajících ze zájmu skupin definovaných na základě profese nebo vztahu k výrobním prostředkům. Ve státech jedné strany byly politické strany a odbory nástrojem k mobilizaci obyvatelstva, a proto jejich samostatný, od nejvyšších představitelů státu odlišný postup v otázkách týkajících se mezinárodních vztahu byl nemyslitelný. V afrických systémech, pro něž je charakteristický velký počet politických stran, zase tyto strany, stejně jako odbory nebo organizace zaměstnavatelů, obvykle reflektují rozdělení společnosti podle regionálních, jazykových či jiných kulturních předělů“ (Jelínek, 2003: 56). Absence štěpících linií, tak jak je známe například z evropských moderních společností, znesnadňuje artikulaci zájmů na státní úrovni a jejich prosazení v integračních procesech. I to může být jednou z příčin odcizení mezi obyvatelstvem jednotlivých států a regionálních uskupení. Na druhé straně, jak podotýká Jelínek na stejném místě, místní jazyková a kmenová společenství, s nimiž se obyvatelé identifikují především, často neodpovídají, respektive překračují hranice daných států. Tím by postupně se integrující celky mohly potenciálně lépe reflektovat identity a potřeby obyvatel, například při hledání zaměstnání mimo svůj stát, ale v rámci své jazykové komunity.

Myšlenka, že politicko-ekonomická integrace v Africe pomůže urychlit rozvoj, vedla k tomu, že vzniklo několik panafrických hnutí, více než desítky regionálních uskupení i subregionálních iniciativ, jejichž výsledkem je poměrně časté členství jednoho státu ve více dohodách. Tato konkurence znamená výraznou překážku pro efektivní fungování a tříštění již tak omezených zdrojů. Pro tuto nekoordinovanou situaci se vžil pojem „špagetová mísa“ (spaghetti bowl). V druhé polovině 80. let proběhla snaha o racionalizaci zejména v západní Africe sice neúspěšně, ale k jistému posunu došlo v 90. letech po koordinaci UNECA (United Nations Economic Commission for Africa – Ekonomická komise OSN pro Afriku). Nicméně i po té vznikaly další regionální uskupení, například Společenství sahalesko-saharských států z roku 1998. Slabé a nevýkonné integrační snahy vycházejí i ze států, které bývají řazeny do kategorií slabé, či dokonce rozpadlé a problémem tak může být i dodání kvalifikovaných úředníků potřebných pro chod organizace (Piknerová, 2012).

Přes velké ambice většina regionálních i panafrických integračních snah vyznívá zatím naprázdno nebo čelí zneužívání politickými elitami k dosažení svých partikulárních zájmů, celkově zůstávají daleko za plánovaným vývojem. Jak už bylo zmíněno, problémem regionálních integrací je nejasné vymezení regionů a překrývající se členství, což znemožňuje praktické fungování. Nízká úroveň vzájemného obchodu snižuje motivaci k implementaci dohodnutých opatření. Chudé státy často mají potíže s placením členských příspěvků, které jsou ale nutné pro efektivní fungování sekretariátu i celé organizace. Nicméně ECA představuje výjimku a je jedním z mála regionálních integračních uskupení, kterým se daří postup vpřed, navíc zde existuje v Africe naneštěstí výjimečná reálná podpora soukromého sektoru (WAISOVÁ, 2009: 341).

2. Teoretické koncepty

Na úvod části věnované teoriím a testovaným hypotézám, které tato práce používá, by bylo vhodné věnovat prostor diskuzi o vývoji snahy teoreticky uchopit regionální integrace. Důležitá je v tom ohledu evropská integrace, která díky své nejpokročilejší úrovni integrace pochopitelně poutá největší míru pozornosti, jak z hlediska praktického výzkumu, tak i teoretické konceptualizace, navíc často sloužila jako vzor pro integrace v mimoevropských regionech. Ze zkušenosti evropské integrace vycházel i projekt této práce, který předpokládal přenesení teorií EI do prostředí východní Afriky, což z jedné strany mělo přinést podnětné postřehy ohledně charakteru EAC, ale také přispět ke zhodnocení teorií evropské integrace, protože obecná vypovídající hodnota je jednou z důležitých charakteristik funkční teorie. Evropská integrace se na počátku považovala za součást obecného jevu a koncepty používané k interpretaci jejího vývoje měly být logicky použitelné i v jiných teritoriích. Nicméně od 70. let získávají na síle hlasy, že Evropské společenství je unikátní, ne pouze více pokročilá forma regionální integrace a tím pádem nemůžeme přenést mimo Evropu ani teorie spojené s jeho výzkumem (Kratochvíl, 2008: 27). Dokonce i tvůrci některých regionálních bloků, např. v asijsko-pacifické oblasti, považují EU za nešťastný vzor, což by mělo vést i reflexi ze strany teoretiků integrace. Podmínky, které panovaly v Evropě při vzniku integrace, byly unikátní a těžko pro ně hledat obdobu jinde (Rosamond, 2000: 17). Na tomto předpokladu staví například i Linda Piknerová (2012) v jednom z mála českých článků věnovaných regionálním integracím v Africe, konkrétně subregionálním integračním snahám v podobě rozvojových koridorů v jižní Africe.

Naproti tomu stojí pojetí uplatněné v rozsáhlé monografii věnované regionálním integračním procesům kolektivu autorů pod vedením Šárky Waisové, kteří regionální integrace teoretizují „na základě existujících alternativ, a to zejména regionalismu a starších teorií integračních procesů, tedy teorií, které evropský integrační proces považovaly za pouhý příklad regionální integrace, nikoliv za unikátní fenomén, který nemá ve světové politice obdoby“ (Kratochvíl - Waisová, 2009: 37–38). K tomuto přístupu se kloní i tato práce, jednak autor považuje za akademicky nepřilíš zajímavé považovat teorie za platné pouze pro jeden případ. Koneckonců jedna z nejznámějších souhrnných publikací věnovaných teoriím evropské integrace pracuje s definicí teorie jako kauzálního argumentu s univerzální a historickou platností (Wiener & Diez, 2009:

3). Druhým důvodem je, že vývoj EAC má v jistých aspektech přinejmenším potenciál (nehledě na konkrétní kroky, které už byly učiněny), dostat se sice v jiných podmínkách (rozvojových zemí), ale přesto až na podobnou úroveň jaké dosahuje evropská integrace – například v podobě společné měny. Proto budou použity nejen teorie vycházející obecně ze studia regionalismu obecně, ale i evropské integrace, přestože je třeba vnímat specifický kontext, ve kterém se integrace odehrává.

2.1 Realismus

První testovanou teorií, která může být vnímána jako méně obvyklá, avšak v případě EAC velmi zajímavá, je realismus. Evropská integrace znamenala velkou výzvu tradičním předpokladům i závěrům realismu i později neorealismu, se kterou se tradiční pojetí těchto paradigmat obtížně srovnávalo. Tento jistý deficit se snažil napravit Stanley Hoffmann ve svém článku z roku 1966, protože dlouhodobá kooperace mezi státy a pevné mezinárodní instituce totiž představují problém pro realisty, kteří jim obecně nepřisuzují velkou váhou a naopak předpokládají, že státy hledají nástroje, které jim pomohou mocensky posílit (relativní zisk), než aby uvažovaly nad celkovým přínosem. (Rosamond, 2000: 134).

Hoffmann začíná svou analýzu stavu mezinárodních vztahů dvacet let po skončení druhé světové války poznáním, že přes všechny snahy i vhodné podmínky zůstává národní stát, respektive velký počet fragmentovaných států i v západní Evropě základní jednotkou, která nebyla nahrazena něčím vhodnějším. Mezi příčiny patří přetrvávající důraz na sebeurčení národů, charakter mezinárodního systému, protože systém v západní Evropě je pouze jeho podmnožinou, a tak se do něj promítá globální mocenské soupeření, v němž se každý stát nachází. V případě mezinárodních jednání musí každý státní reprezentant brát v potaz „národní situaci“ – objektivní i subjektivní fakta – sociální fakta, politické struktury, geografické umístění na jedné straně a proti tomu i hodnoty, názory, tradice apod. daného národa. To neznamena, že by národní situace zcela určovala zahraniční politiku, spíše stanovuje hranice, ve kterých se může pohybovat (Hoffmann, 1966: 862 – 868).

Analýzou poválečné národní situace šesti zakládajících států Hoffman pokračuje. První charakteristikou je pokles nacionalismu, zvláště citelný například s porovnáním se situací po první světové válce. Ve Francii sice narostl po osvobození jistý patriotismus a pocit sounáležitosti, ale okolnosti osvobození a mezinárodní prvek

boje proti okupaci zabránil posílení negativních tendencí. Důležitým byla v tomto ohledu i postupná ztráta zámořských teritorií. Druhým prvek Hoffman nazývá „politický kolaps Evropy“, západní Evropa po druhé světové válce nejenže mocensky a ekonomicky ztratila, ale byla odsunuta na druhou kolej nástupem bipolárním soupeřením dvou supervelmocí. Západní Evropa se dostala pod vliv Spojených států, které však nechaly jednotlivým zemím širokou míru autonomie, jak na novou situaci reagovat s ohledem na další národní podmínky a nedošlo tak k jednotné reakci – například sjednocení za účelem emancipace, ale každý stát měl možnost zareagovat po svém. Jedna skupina států reagovala rezignací a s vědomím hrozby ze strany Sovětského svazu a slabosti vlastních zdrojů se obrátila k externí ochraně ze strany USA (např. Itálie). A západní Německo nemělo příliš na výběr, kvůli své minulosti ale i proto, že se ocitlo na frontové linii geopolitického soupeření v Evropě. Odpůrci nové situace, zejména Francie, se nechtěli smířit s Evropou rozdělenou hegemonickým soupeřením, kde nezbyval příliš prostor pro jejich vlastní mocenské ambice. Nicméně pro Francii bezpečnostní hrozbu neznamenal pouze SSSR, ale potenciálně také obnovené Německo (Hoffmann, 1966: 870 – 876).

Cíl integrace ze strany klíčových aktérů - např. Monneta - zůstával nejasný. Nebylo dané, zda evropskou integrací má dojít k vytvoření federace, která by mohla mocensky konkurovat novým mocnostem, nebo zda je cílem zcela nová entita, jejíž přístup má potenciál překonat tradiční mocenské soupeření. Problematická je také koncepce přenesení rozhodovacích pravomocí na nadnárodní úroveň, na byrokratické odborníky. Nejenže je sporný jejich přínos pro vyšší efektivitu rozhodování, kvalitnější správu a budování konsenzu, ale samotná jejich role a působení se stávají významnou spornou otázkou integračního procesu. Metoda funkcionalismu funguje dobře v oblastech, které nenutí státy přinášet oběti integračnímu procesu, a dokud se jedná o změny, které pouze pozměňují vnitřní uspořádání subsystému mezinárodních vztahů. Jakmile se debata posune ke vztahu mezi jednotlivými aktéry a vnějším světem, proces se zadrhne. Například pro Francii bylo neakceptovatelné posílení nadnárodního prvku v pro ně klíčových otázkách mocenského soupeření například pomocí většinového hlasování. (Hoffmann, 1966: 883 – 896).

Pokud shrneme Hoffmannův přístup, tak je na první pohled patrný neúspěch v oblasti mocenského soupeření, bezpečnosti, vztahu k mimoevropskému světu a vojenských (nukleárních) kapacit. Státy sice podstupují spolupráci v různých oblastech,

ale nedochází k přesunu politického života, loajality obyvatelstva na vyšší úroveň, národní stát zůstává základní jednotkou jak z hlediska domácí politiky, tak i mezinárodních vztahů. Národní státy řídí integrační proces a jsou schopny ho posunout vpřed, ale i zcela zabrzdit. Společné orgány, jako například Komise, jsou odsouzeny k tomu, aby operovaly jen na úzkém prostoru, které jim vymezí členské státy. Funkcionalistický přístup má potenciál spojit ekonomiky, ale nemá potenciál překlenout politickou dimenzi, která je určena národní situací každého státu. Hoffmann nevylučuje v budoucnosti možnost vzniku federace, ta ale nevznikne postupným procesem, ale vyžadovala by radikální krok (Hoffmann, 1966: 898 – 911). K podobnému závěru ohledně zásadního předělu mezi ekonomickou a politickou integrací, které může být dosaženo jen vědomým politickým rozhodnutím než poloautomatickým procesem, dospěl i Roger Hansen, který na Hoffmanna navázal studiem regionálních integrací v méně rozvinutých regionech už v 60. letech (V. Fiala, 2007: 96 – 97).

Později Hoffman svůj přístup konkrétněji konceptualizoval a upřesnil rozlišením mezi vysokou a nízkou politikou. Vysoká politika zahrnuje už zmíněné oblasti vnějších vztahů, bezpečnosti, vojenské moci. V této oblasti existuje nízká provázanost jednotlivých kroků, státy se příliš liší ve svých zájmech. Nízká politika je oblast hospodářství a blahobytu, provázanost ekonomik usnadňuje spolupráci, společné zájmy otevírají dveře pro konstruktivní vyjednávání, vzájemně výhodná kooperace je usnadněna společnými orgány (Kratochvíl, 2008: 104 – 105). Přínosem Hoffmanova přístupu je, že zahrnuje do své analýzy jak strukturální hledisko (bipolární soupeření), ale hlavní důraz je kladen na mocenské jednání jednotlivých států.

Ještě než přistoupíme k formulaci hypotézy založené na přístupu Stanleyho Hoffmana, je nutné blíže specifikovat pro realismus klíčový koncept moci. Pro naše účely se jeví jako nejúčelnější intuitivní Dahlova definice, že moc je schopnost aktéra A přinutit aktéra B učinit něco, co by B jinak neudělal (Dahl, 1957: 202 – 203). Max Weber v této souvislosti charakterizuje moc, jako schopnost aktéra A vykonat svou vůli bez ohledu na případný odpor. Důležité pro naši charakteristiku moci je, že přinucení nebo odpor omezující škálu možného jednání nemusí být vždy záměrný. Přestože tato hypotéza vychází z realismu, mocenské vztahy nejsou chápány pouze v rámci států, zvláště v regionu východní Afriky, ale i jinde, jsou důležitými aktéry velké nadnárodní korporace či mezinárodní organizace jako Světová banka, která má jistě možnosti, jak mocensky vyvíjet tlak na státy (Barnett & Duvall, 2005: 13 – 14).

Realistická hypotéza ve vztahu EAC je formulována takto: v 90. letech dochází k mocenské změně ve východní Africe, státy se ocitají v nové „národní situaci“, která je příčinou vzniku EAC - spolupráce výhradně v oblasti nízké politiky za účelem mocenského posílení jednotlivých států.

2.2 Liberální teorie mezinárodních vztahů

Dalším teoretickým konceptem zvažným v této práci je liberalismus, se kterým na počátku 90. let přišel Andrew Moravcsik a primárně ho vztáhl na evropskou integraci, ale později tuto teorii přeformuloval i na mezinárodní vztahy obecně (Moravcsik, 1997). Jeho snaha je vedena potřebou vybudovat jasnou a koherentní liberální teorii mezinárodních vztahů, protože dosavadní výzkum v rámci tohoto paradigmatu považuje v tomto ohledu za vědecky nedostatečně rigorózní. Základním přínosem této formulace pro oblast je její aplikovatelnost nejen na demokratické státy, ale i na neliberální, což je vhodnější pro oblast východní Afriky, která má politické režimy s různou úrovní demokratičnosti a navíc, kde vnitřní konstrukce zájmů neprobíhá podobně jako třeba v Evropě; například kvůli nepoměrně slabším ekonomickým aktérům. Proto je v této práci upřednostněna právě obecnější varianta teorie z oboru mezinárodních vztahů než užší konceptualizace z pole evropské integrace.

Teorie je postavena na třech základních předpokladech. První předpoklad je primát sociálních aktérů. To znamená, že základními aktéry mezinárodní politiky jsou jednotlivci a soukromé skupiny, které se dávají dohromady, aby prosazovaly své zájmy za podmínek omezených zdrojů a protikladných hodnot. Důležité je, že zájmy a jejich organizace se odehrává na úrovni předcházející politice a teprve poté se zapojují do politického zápasu. Součástí tohoto předpokladu je i racionalita jednání při dosahování prospěchu nejen materiálního, ale i ideového. Liberální teorie má také za cíl určit podmínky, za kterých budou aktéři sledující svůj prospěch inklinovat spíše ke spolupráci nebo naopak ke konfliktu. První podmínkou je rozdílnost základních přesvědčení; s nárůstem odlišnosti v pohledu na způsob zajištění veřejných statků, podobou základních politických institucí, hranic apod. roste pravděpodobnost inklinace ke konfliktnímu jednání; logicky naopak shoda v přesvědčení otevírá dveře pro spolupráci. Druhá podmínka se týká nedostatku materiálních zdrojů; extrémní

nedostatek zvyšuje ochotu aktérů k podstoupení rizika, aby zdroje získali i za cenu konfliktu. Posledním faktorem jsou nerovnosti v politické moci. Nerovnost v politické moci zapříčiňuje zpravidla i nerovnost v rozdělení nákladů a výnosů ve společnosti, což opět zvyšuje pravděpodobnost konfliktního jednání (Moravcsik, 1997: 516 – 517).

Druhým předpokladem je, že státy v mezinárodní politice cílevědomě reprezentují zájmy určité domácí skupiny, která má vliv na státní reprezentanty. V případě liberálních států s reprezentativními institucemi toto znamená konstantní proměnu, která je výsledkem demokratického procesu a budování vnitřního kompromisu mezi skupinami a jednotlivci, kteří omezují jednání oficiálních zástupců tak, aby jejich jednání bylo ve shodě s jejich zájmy. V případě autoritativních států může stát reprezentovat zájmy jen úzké privilegované vrstvy nebo v extrémním případě i pouhého jednotlivce. Prosazování domácích zájmů tedy může probíhat jak demokraticky, tak na základě ekonomického klientelismu či rodinných vazeb. Z prvních dvou předpokladů vyplývá, že státy automaticky neusilují o jediný univerzální cíl (např. bezpečnost), ale na základě vnitřních preferencí o kombinaci bezpečnosti, materiálního prospěchu atd. (Moravcsik, 1997: 518 – 529).

Poslední, třetí předpoklad se týká struktury mezinárodního systému. Státy nesledují své zájmy bez ohledu na ostatní, naopak se snaží dosáhnout svých cílů v rámci omezení daných ostatními státy. Nicméně tento liberální přístup považuje různost preferencí jednotlivých států za kauzálně předcházející strukturální konfiguraci mezinárodního systému. Materiální kapacity či informační postavení považuje buď za fixně dané, nebo už obsažené v konstrukci zájmů jednotlivých států. Dílčí státní zájmy a chování států jsou propojeny konceptem vzájemné závislosti. Ta je definována jako kombinace nákladů a užitku pro společnost mimo daný stát (ekonomickou terminologií mezinárodní externality), když daný stát sleduje vnitřně konstruované zájmy. V případě, že dosahování těchto cílů je kompatibilní se zájmy ostatních nebo je i oboustranně výhodné, otevírá se postoj pro spolupráci. Pokud však dosažení státního zájmu jde na úkor dalších aktérů (hra s nulovým součtem), pravděpodobnost konfliktu se výrazně zvyšuje (Moravcsik, 1997: 520 – 521).

Na základě výše uvedených předpokladů je možné formulovat tři základní formy liberální interpretace mezinárodních vztahů podle oblastí, jichž se týkají vnitrostátní preference, které jsou pak prosazovány v mezinárodním prostoru. Ideový liberalismus

se zaměřuje na zájmy odvozené ze základních hodnot jako je národnostní uspořádání, politická legitimita i ekonomické zřízení. Obchodní liberalismus vysvětluje formování zájmů na základě tržního působení domácích i mezinárodních aktérů. Změny v ekonomice v důsledku mezinárodního obchodu vytváří tlak na ekonomické subjekty, které následně formují přístup státu k této oblasti. Poslední možností je republikánský liberalismus, základní proměnou pro tuto formu je způsob domácí politické reprezentace, tedy zda existuje spravedlivé zastoupení různých složek společnosti, nebo naopak vládní instituce slouží pouze partikulárním zájmům skupiny, která ve svých rukou koncentruje politický vliv (Moravcsik, 1997: 524 – 530).

Liberální mezivládní přístup se ve své původní aplikaci na evropskou integraci v praxi ukázal jako zvláště vhodný pro analýzu vyjednávání změn základních smluv – tedy významných pokroků v integraci, proto je i v rámci liberálních teorií vhodný pro analýzu vzniku EAC. Rozhodujícím prvkem, který řídí spolupráci je pro Moravcsika kalkulace nákladů a výnosů, které uvažují představitelé státu v mezinárodním vyjednávání na základě domácích preferencí. Dalším klíčovým prvkem je, že nadnárodní instituce sice hrají svou roli, ale klíčovými hráči jsou v integračním procesu i rozhodování stále národní vlády (Barša & Císař, 2008: 366, 376).

Pro prostředí východní Afriky se nejpříhodnější jeví hypotéza z podmnožiny liberálního přístupu, který je odvozený od preferencí založených na společných hodnotách a ekonomickém přínosu. Hypotéza tedy zní: EAC vzniká na základě vnitřních preferencí rozhodujících sociálních aktérů v jednotlivých státech, klíčovou motivaci představuje ekonomický přínos posílený spřízněností v základních hodnotách.

2.3 Neofuncionalismus

Neofuncionalismus vychází z funkcionalismu, který se snaží překonat rozdělení světa na jednotlivé státy spojením na základě ekonomického užítka plynoucího z integrace a také proměnit tradiční politiku, jež byla založena na soupeření o moc. Tento výrazně normativní přístup založený Davidem Mitranyem prosazuje, že integrace měla být založená na vyšší efektivitě technokratické správy a vycházet z přesunu z jedné oblasti do další, procesem větvení (*ramification*). Podstatným prvkem je univerzalita tohoto přístupu, teritoriální dimenze měla odpovídat logice funkcionální

regulace, integrační snahy mohly mít různý rozsah a případně se i překrývat (Kratochvíl - Waisová, 2009: 51 – 53).

Neofuncionalismus se snaží překonat nedostatky staršího přístupu odpoutáním se od negativního postoje k roli politiků, naopak politickou motivaci ekonomické integrace vyzdvihuje a předpokládá spojení v jedné organizaci, ne funkční rozdělení. Integrace je založena na názoru jednotlivých aktérů, že nadnárodní uspořádání bude lépe sloužit než rozdělení na jednotlivé státy. Jinými slovy integrace je odpovědí na společné problémy, které vyplývají z ekonomické spolupráce (V. Fiala, 2007: 83). Dalším předpokladem je, že politici jsou spíše ochotní činit jednotlivé dílčí kroky s jasným časovým horizontem, než v každodenním zápase o politický kompromis přicházet s velkými koncepcemi, u kterých není jasné, kdy dojde k jejich naplnění (Haas, 1970: 627).

Politická dimenze musí následovat ekonomickou integraci. Míra ekonomické integrace, měřená například nárůstem vzájemného obchodu, ještě nemusí nic vypovídat o pokroku v politické oblasti, pro kterou je podstatná také tvorba společných politik (např. v oblasti práce, investic etc.). S postupující integrací má dojít ke změně v hodnotách a zájmech jednotlivých aktérů. Z toho vyplývá definice politické integrace: *„Politická integrace je proces, ve kterém jsou političtí aktéři z různých národních prostředí přesvědčováni k přesunutí jejich loajality, očekávání a politické aktivity k novému centru, jehož instituce mají nebo žádají pravomoci nad dříve existujícími národními státy“* (Haas, 2004: 16).

Důsledkem integrace má být vznik nového politického společenství, které musí obsahovat několik znaků. Zájmové skupiny i politické strany na národní úrovni obracejí svou pozornost při řešení problémů na nadnárodní úroveň a kvůli tomu se organizují na mezistátní úrovni, aby své zájmy prosazovaly efektivněji. Tím dochází k definování nadnárodních zájmů a společné ideologie, což může vést až k vytvoření společného nacionalismu. Důležité je, aby národní vlády respektovaly rozhodnutí nadnárodních institucí, i když jsou s nimi v rozporu, neignorují je, případné námitky řeší náležitými kanály. I vlády spolu jednájí tak, že nejsou pouze reprezentanty měnících se zájmů národních aktérů (Haas, 2004: 9 – 10).

S konceptem neofuncionalismu je bezprostředně spjata metoda, kterou k integraci dochází - metoda přelévání (spillover). Aktéři integrace se poučí o tom, že jejich zájmy jsou lépe reprezentovány integrací v jedné funkcionální oblasti; tím mohou,

pokud tak chtějí, tento integrační přístup zobecnit a aplikovat i v dalších oblastech. Důležitá je intencionalita aktérů, kterou Haas zdůrazňuje ve své pozdější práci, a kterou se ještě více odlišuje od původní technické logiky Mitranyho. Aktivní záměr politických elit je důležitý pro překonání tradiční mezivládní politiky a vytvoření skutečného nadnárodního společenství (Haas, 1964: 47 – 49). Přestože později bylo rozlišeno více způsobů procesu přelévání, pro účely této práce vystačíme s jeho původním, obecným zněním.

Na tomto základě je možné vyslovit hypotézu ohledně vzniku a dynamiky EAC: vznik ekonomické regionální integrace byl motivován přínosy z funkcionální integrace v několika základních oblastech, které se v průběhu procesu integrace osvědčily a z nichž pak dochází k záměrnému rozšiřování integrace do dalších oblastí. V důsledku tohoto procesu vzniká nový nadnárodní aktér, k němuž se přesouvají loajality a očekávání národních aktérů.

2.4 Metodologie

Metodologickým rámcem této práce je případová studie, v jejíž užší typologii se jedná o instrumentální jedno případovou studii. Cílem je práce s teorií (Kořan, 2008: 34-51), ale který má vést i k hlubšímu porozumění daného fenoménu. V rámci toho je pracováno s větším počtem faktorů, je to tedy kvalitativní výzkum, jež je teoreticky bohatý. Jedná se o hledání „podmínek, za nichž dochází ke specifickým jevům a mechanismy, skrze něž k nim dochází“, v našem případě regionální integraci ve východní Africe. Zobecnitelnost konkrétních poznatků o daném případě je bohatostí výzkumu pochopitelně omezena, ale poznatky mohou být aplikovány na další regionální integrace jak v prostoru Afriky, tak i v dalších mimoevropských oblastech. Důvodem, proč je použita jedno případová studie, je možnost prozkoumat problematiku regionální integrace z více stran – teoretických perspektiv. Právě vícenásobné pozorování nám umožní hlouběji proniknout do daného případu.

Konkrétní použitou metodou je metoda kongruence (shody). Ta je vhodná, protože umožňuje začít výzkum u teorie, kterou aplikuje na daný případ, čímž je možné posoudit schopnost teorie tento případ vysvětlit. Jedná se o odchylku od projektu diplomové práce, nicméně bližší prozkoumání tématu ukázalo nutnost tohoto postupu.

Teorie udává vztah mezi variací nezávislé proměnné a variací závislé proměnné. Výzkum nejprve určí hodnotu nezávislé proměnné, a pokud chování závislé proměnné předpokládanému chování z pohledu teorie, naznačuje možnost kauzálního vztahu. Zásadní výhodou oproti jiným metodám, např. čistý process tracing, je nižší nárok na dostupná data (George & Bennett, 2005: 181 - 182). Tento aspekt je velmi podstatný pro výzkum východoafrické spolupráce, která se odehrává v kontextu rozvojového světa, kdy mnohá dokumentace (např. jednání prezidentů předcházející návrhu na obnovu EAC na počátku 90. let) není dostupná, nebo nebyla dokonce ani uchována.

Abychom mohli potvrdit existenci kauzálního vztahu, je dále důležité, aby chování proměnných obstálo v testu shody („*congruinity*“): „*podobnosti v relativní síle a trvání hypotetických příčin a pozorovaných efektů.*“ (George & Bennett, 2005: 183). V této souvislosti je nutné poznamenat, že v rámci snahy zodpovědět výzkumnou otázku pátrající po příčinách vzniku EAC, je potřeba se zaměřit nejen na nezávislou proměnnou, ale také na charakter závislé proměnné. Konkrétně zda její atributy (například hloubka integrace) odpovídají předpokladům jednotlivých testovaných teorií. Operacionalizace je v našem případě jednoduchá, závislá i nezávislá proměnná mají binární podobu. Proměnné nabývají dvou hodnot, u závislé proměnné zda je či není přítomná integrace. Přítomnost integrace je zjišťována na základě Galtungovy a Nyovy konceptualizace a případně, jestli odpovídá specifickým požadavkům jednotlivých teorií (např. nadnárodní aktér v případě neofunkcionalismu). U nezávislé proměnné - zda dochází v době vzniku EAC ke vzniku příčin pro regionální integraci nebo ne podle toho, jak je popisují dané teorie (například mocenská změna v případě realismu).

3. Testování hypotéz

3.7 Neofunkcionalismus

První hypotézou, jejíž platnost budeme testovat je neofunkcionalismus, který se zásadně liší od dvou dalších, mezivládních paradigmat. Vzhledem k od počátku vytyčenému cíli EAC dostat se od celní unie přes společný trh, monetární unii až k politické federaci, se neofunkcionalismus na první pohled jeví jako nejpříhodnější koncept, který by měl vysvětlit, proč a jak se regionální integrace ve východní Africe rozvíjí. K tomu přispívá i dosud hladký průběh procesu, který se dosud sice vyvíjel celkem kontinuálně, bez výraznějších krizí, kdy by například jedna země blokovala spolupráci a i v rámci literatury věnované regionálním integracím v mimoevropském kontextu jde o celkem hojně využívané paradigma, od kterého se většinou odvíjí i vztah k dalším teoriím. Nejprve připomeneme naši hypotézu: vznik ekonomické regionální integrace byl motivován přínosy z funkcionální integrace v několika základních oblastech, které se v průběhu procesu integrace osvědčily a z nichž pak dochází k záměrnému rozšiřování integrace do dalších oblastí. V důsledku tohoto procesu vzniká nový nadnárodní aktér, k němuž se přesouvají loajality a očekávání národních aktérů.

Zásadní problém pro vysvětlení EAC pomocí neofunkcionalistického přístupu leží v oblasti závislé proměnné, tedy samotné integrace. Neofunkcionalismus vždy kladl důraz na nadnárodní aktéry, kteří jsou však v případě EAC velmi slabí. EAC má sice svůj celkem nezávislý soudní dvůr (přestože jeho složení je pevně v rukou hlav států) a legislativní shromáždění, avšak exekutiva v podobě Rady a sekretariátu je tvořena přímými zástupci států a ve svém rozhodování je zcela podřízena hlavám členských států. Národní vlády, respektive prezidenti, dominují integračnímu procesu, který v podstatě nedisponuje jakoukoliv mírou autonomie. Jednomyslnost hlasování v Radě i Summitu, který naprosto převažuje všechny ostatní orgány, nechává integraci zcela vydanou zájmům prezidentů a zabraňuje možnosti emancipace ze strany společných orgánů. Haas přímo uvádí, že nadnárodní aktéři osvobození od národního vměšování jsou nutní, aby zabránili vládám ustoupit od integrace a společné správy zpět k národní úrovni (Haas, 2004: 458). Navíc nadnárodní aktéři posilují proces přelévání tím, že mají zájem na prohlubování integrace, protože vede k posílení jejich pozice. Jak je vidět výše, dopad politik vznikajících na úrovni EAC není příliš významný, stejně tak není

významný objem finančních prostředků, o kterých by se jednalo, a následně by byly přerozdělovány na nadnárodní úrovni. Z toho vyplývá, že aktéři nemají důvod přesouvat svůj zájem ani loajalitu na nadnárodní úroveň. Přitom například v případě vývoje Evropských společenství vzniká už Evropské společenství uhlí a oceli, tedy úplný zárodek integrace, má Vysoký úřad s širokými pravomoci týkající se společného trhu a i Rada ministrů rozhodovala v mnoha případech většinou (Fiala & Pitrová, 2010: 54 – 55). Závislá proměnná, integrační proces, tedy neodpovídá konceptualizaci založené na neofunkcionalismu, který v tomto ohledu klade vyšší nároky než například liberální přístup. V rámci aplikace metody shody překvapivě narážíme i v rámci základní binární operacionalizace, přítomnosti nebo nepřítomnosti integrace.

Nyní se zaměříme na nezávislou proměnnou, příčiny vzniku integrace. Naše vstupní hypotéza počítá s postupnou, nejprve funkcionální integrací, která je přenášena do dalších oblastí. Proces přelévání, klíčový koncept neofunkcionalismu je však těžko průkazný v případě EAC. Problém je v tom, že jednotlivé integrační kroky postupují poměrně rychle, aniž by byl zcela implementován jeden stupeň, už se v rozmezí pouhých několika let přikročuje k dalšímu, natož aby mohlo dojít k vyhodnocení přínosů a případných nákladů integrace. Poměrně úspěšná byla na počátku integrace v řešení problematiky vodních zdrojů Viktoriina jezera, avšak nedá se vyzorovat, že by toto mělo za příčinu přesun do jiné oblasti. Spíše dochází k různým směrům integrace souběžně. Společný trh následoval celní unii s pouze několikaletým odstupem, aniž by byla zcela funkční a mohla se nějakým výraznějším způsobem osvědčit. Společný trh má také ještě daleko do plné implementace, prezidenti však už vytyčují harmonogram, kterým chtějí dosáhnout společné měny. Smlouva o EAC se svým mottem jeden lid, jeden osud od počátku předpokládá všechny úrovně integrace až po federaci, nechává sice volnost v jejich postupném naplňování, cíl je však od počátku jasný. Nezávislá proměnná tedy ve skutečnosti také nesplňuje předpoklady vstupní hypotézy, kterou tímto můžeme prohlásit za vyvrácenou.

Dospíváme tedy k závěru, že neofunkcionalismus a z něj vycházející hypotéza není vhodným nástrojem na vysvětlení vzniku EAC. Nutno podotknout, že sám Haas (1970) pracuje s ukotvením neofunkcionalismu v industriálních, pluralistických a demokratických státech a nemůžeme tedy prohlásit, že by byl tímto neofunkcionalismus jako teorie zneplatněn, spíše se ukazuje, že nedokáže objasnit EAC, čímž se zdvihá otazník nad jeho použitím pro integrace rozvojových států obecně.

Nicméně zdánlivá vhodnost neofunkcionalismu neklame jen v rámci akademické reflexe, protože i když v praxi jeho logika příliš nefunguje, s jeho jistou podobou se setkáme v rámci ideologického zdůvodnění integrace ze strany politických elit. V 60. letech, v době zápasu o charakter uspořádání východní Afriky pronesl prezident Tanzanie Nyerere tento výrok, ve kterém evidentně vycházel z panafrických koncepcí a který v sobě zahrnoval naději, která později byla zklamána: „*Alespoň federace Keni, Ugandy a Tanzanie by měla být poměrně snadno dosažitelná. Už nyní máme společný trh, mnoho služeb provozujeme skrze Organizaci společných služeb, která má své centralizované zákonodárné shromáždění a exekutivu složenou z premiérů z daných tří států. Toto je jádrem, ze kterého přirozeně vyroste federace*“ (Kasaija, 2006: 26). Přestože se tato slova týkají EAC v 60. letech, dobře ilustrují i současnou politickou náladu, která počítá s organickým postupem, přitom vlastní kroky EAC odpovídají spíše federalistickým představám. Ale jak ukazuje teorie i empirická analýza EAC, mezi exekutivně řízenou mezivládní organizací a politickou federací, existuje výrazný předěl, který sice není nepřekonatelný, ale vyžaduje výraznou intencionalitu v politických krocích.

3.8 Realismus

Předchozí oddíl ukázal, že neofunkcionalismus se svým důrazem na nadnárodní aktéry není pro vysvětlení vzniku EAC vhodný. Na rozdíl od něj, další dvě koncepce, realismus i liberální intergovernmentalismus zdůrazňují roli vlád i v regionální integraci. Tomuto předpokladu se silnou rolí Rady a Summitu EAC a naopak slabým postavením společných orgánů, jako je legislativní shromáždění rozhodně odpovídá. Zopakujme si nyní hypotézu odvozenou od Stanleyho Hoffmana: v 90. letech dochází k mocenské změně ve východní Africe, státy se ocitají v nové „národní situaci“, která je příčinou vzniku EAC - spolupráce výhradně v oblasti nízké politiky za účelem mocenského posílení jednotlivých států.

Nejprve se zaměříme na nezávislou proměnnou – změnu v mocenské situaci, v „národní situaci“ států ve východní Africe, Důležitým aspektem je beze sporu konec studené války a rozpad Sovětského svazu, během níž Afrika včetně té východní byla po dekolonizaci objektem mocenského soupeření mezi USA a SSSR, vliv si však uchovávala i bývalá koloniální centra. Výsledkem byl nárůst vnitřních konfliktů, dále

dominovala snaha získat z Afriky potřebné suroviny (Záhořík, 2010: 17 – 19). V případě východní Afriky, která v té době nedisponovala významným surovinovým exportem, převládala ideologická stránka soupeření, kdy například Tanzanie směřovala ve své politice k socialismu ve specifické místní formě ujamaa, zároveň se však těšila signifikantní materiální podpoře západních států díky zákrokům na Zanzibaru i jihoafrických ozbrojených konfliktech, vliv USA posiloval ještě v 80. letech díky zájmu o objevené suroviny a úrodnou půdu (Wilson, 2013). V 90. letech však dochází k mocenskému ústupu z Afriky, která ztrácí svou strategickou důležitost, jak ze strany USA, tak i od bývalých koloniálních mocností. Mezi léty 1989 a 1997 dochází ve Velké Británii, která je pro dané státy zvláště podstatná, k přesunu důrazu na budování nových vztahů se státy bývalého východního bloku a Afrika se tak dostává ještě více do pozadí. Nezáměr o dění ve východní Africe se projevil i v neaktivitě mezinárodního společenství při genocidě ve Rwandě (Záhořík, 2010: 41 – 45). S koncem studené války chudý region bez významných surovinových zdrojů (hlavně ropy) ztrácí svou důležitost jako ideologického kolbiště nebo oblast vzájemného zadržování vlivu. S jistotou můžeme prohlásit, že na počátku 90. let dochází ke strukturní proměně mezinárodních vztahů s koncem bipolárního uspořádání. Východní Afrika se tak najednou ocitá v situaci politického vakua. V současnosti hojně diskutované pronikání Číny do nejen východní Afriky nebylo v 90. letech ještě aktuální, k významnému nárůstu ekonomické expozice dochází spíše po roce 2000.

Zároveň ke změnám na africkém kontinentu Kagwanja uvádí, že *„východoafrické státy se obávaly vlastní marginalizace tváří v tvář posilování regionálních organizací v ostatních částech kontinentu“* (Kagwanja, 2007: 326). To souvisí s další proměnou, která provázela konec studené války, posun v globálních obchodních vztazích ve formě uruguayského kola GATT, jenž znamenal impuls pro regionální obchodní integrace obecně. Vznik Světové obchodní organizace ovšem na druhou stranu znamenal výzvu pro rozvojové země, které v jejím rámci čelili složité situaci, kdy pro ně bylo poměrně obtížné efektivně reprezentovat své zájmy vzhledem k často selektivním a uzavřeným jednáním vybraných států, kde byl dosahován konsenzus (Narlikar, 2005: 43 – 44). Nezávislá proměnná – mocenská situace tedy vykazuje změnu, státy východní Afriky se v 90. letech ocitají v odlišné mocenské situaci než před tím nejen v ekonomických aspektech. Přibližně ve stejné době začínají jednání vedoucí ke vzniku EAC, jehož charakter z hlediska nároků Hoffmanova

realismu ponechme nyní na chvíli stranou. Máme tedy zároveň i změnu na straně závislé proměnné. Základní podmínka shody v hodnotách závislé i nezávislé proměnné je tedy naplněna. To však ještě nutně neprokazuje existenci kauzálního vztahu. Je potřeba se zaměřit na otázku, zda charakter regionální odpovídá Hoffmanově požadavku na integraci pouze v oblasti nízké politiky, která má posílit jednotlivé státy.

Při pátrání po motivaci pro regionální integrace je dále podstatný projev ugandského prezidenta Museveniho, který pronesl na sjezdu jím vedené strany v roce 1998, tedy v době formování smlouvy zakládající obnovené EAC. Museveni argumentoval ve prospěch politické unie posílením postavení východoafrických zemí v éře globalizace, federalizaci považoval za klíč k získání většího respektu ve světě a také zlepšení vyjednávací pozice v bilaterálních i multilaterálních vztazích. Velmi pozoruhodný je Museveniho důvod pro prosazení politické integrace. Tu prosazoval jako nástroj, kterým měl být vytvořen africký hegemon, který by působil analogicky jako Spojené státy na západní polokouli, a napomohl tak ekonomické integraci Afriky. Další důvody pro integraci východní Afriky byla vyšší atraktivita pro zahraniční investory a lepší obrana před zásahy zvenčí. Nakonec zmínil kulturní vazby díky etnikům, která žijí i v několika státech společenství zároveň a do jisté míry společné používání svahilštiny. Nicméně východoafrická integrace má být pouze předstupněm pro širší integraci celoafrickou. Politickou unii si představoval jako klasickou federaci, kdy na centrální unii je řešena obranná politika, zahraniční věci a společný trh, ostatní sféry jako školství, zdravotní péče či zemědělství by zůstaly ve správě národních vlád. Tento smělý návrh samozřejmě vzbudil kontroverze, někteří pozorovatelé přirovnávali Museveniho k Nkwame Nkrumahovi, přednímu proponentovi panafricanismu a za návrhy viděli spíše jeho osobní mocenské ambice (Kasaija, 2006: 22, 28 – 30).

Tento Museveniho projev na jedné straně potvrzuje, že za vznikem EAC stojí snahy o mocenské posílení na globálním poli, ovšem stejně tak potvrzuje ukotvení integračních snah v širším rámci panafricanismu, ale hlavně integrační snahy sice zatím zaujímají oblast nízké politiky hlavně obchodní integrace, ale je zde zjevná snaha tento rámec překročit vytvořením monetární unie, která silně svazuje členské státy v možnosti vykonávat nezávislou makroekonomickou politiku. Pokud vezmeme vážně i úsilí o federaci a hlubší jednotu, vyjádřené i mottem EAC jeden lid, jeden osud, přičemž je nutné tento faktor neopomíjet, pokud se soustředíme na okamžik vzniku, tak nám vychází charakter EAC, který rozhodně nezapadá do Hoffmanova konceptu, který klade

důraz na posílení jednotlivých států. Další výhradu proti vysvětlení zniku EAC mocenskými změnami na globální úrovni představuje stav mocensko-bezpečnostní situace na regionální úrovni. V Hoffmanově koncepci reagují západoevropské evropské státy integrací na své marginalizované postavení mezi soupeřícími supervelmocemi. V případě východní Afriky jsme naopak svědky ztráty zájmu globálních sil, to ale neznamená, že by státy nečelily zásadním mocenským hrozbám. Ty v tomto případě znamenají hlavně vnitřní konflikty v okolních státech, které nezdávka přelévají napříč hranicemi. Od roku 1991 probíhá občanská válka v Somálsku, nestabilitu v 90. letech vykazuje Rwanda i Burundi, vrcholem je genocida v roce 1994, po níž se konflikt rychle přesouvá do východního Konga. Což nejen znamená přímé ohrožení pro sousedící státy, Uganda s Rwandou realizovaly své zájmy skrze podporu rebelských skupin v Kongu (McGreal, 2007). Dalším sousedním konfliktem byla v 90. letech občanská válka v dnešním Jižním Súdánu, kde Uganda podporovala později vítězné rebely z Sudan's People Liberation Army a súdánský režim Omara Bašíra naopak podporoval povstaleckou Lord's Resistance Army pustošící hlavně severní Ugandu (Drmola, 2014). Z toho vyplývá, že sice posílení v ekonomické oblasti a na globální úrovni mohlo stát u zrodu EAC, avšak členské státy měly v 90. letech mnohem bezprostřednější mocenské zájmy a čelily hrozbám, které přímo ohrožovaly jejich existenci.

Podobné motivy, posílení oproti diktátu Západu se objevují opakovaně i později. Ať ve vztahu k mezinárodnímu trestnímu tribunálu ze strany keňských politiků Kenyatta a Ruty nebo uplatňování západního pojetí lidských práv. Museveni se například ostře vymezuje proti mezinárodnímu tlaku na Ugandu kvůli kontroverzním zákonům stran zaměřeným na potlačování homosexuality a považuje EAC za nástroj, jak posílit proti vnějším aktérům. EAC tak můžeme v rámci weberovské definice moci, jako prostředek k posílení možnosti států jednat bez ohledu na vnější omezení, jako další krok v postkoloniální emancipaci východoafrických zemí.

Výše uvedená argumentace ukazuje, že u zrodu i dalšího fungování EAC stály mocenské zájmy jednotlivých zemí, případně jejich prezidentů. Avšak jedná se o poměrně specifickou formu snahy mocensky posílit, osvobodit se od cizích vlivů. V konvečnějším a pro realismus typičtějším pojetí moci, kdy držitel moci je schopen jiného aktéra donutit činit to, co by jinak nedělal, se nedá příliš říct, že by EAC přispívalo k mocenskému posílení. Z hlediska mocenské situace, její změny a

bezpečnostní situace byla mnohem důležitější regionální úroveň, kterou je však těžko dávat do vztahu se vznikem EAC. Dále přestože aspekt emancipace postkoloniálních států je v případě EAC velmi patrný a ovlivňuje i konkrétní podobu integrace, jak je vidět na organizační struktuře, oblastech spolupráce i deklarovaných a realizovaných cílech, není to cíl jediný, dokonce ani dominantní. Rozvoj místních společenství, posílení vzájemného obchodu, zlepšení infrastruktury, makroekonomická stabilizace atd. představují autentické cíle EAC, které je nutné vysvětlit i mimo sice teoreticky úsporné, avšak příliš zjednodušující teorii realismu.

3.9 Liberální teorie

Jak už bylo ukázáno, pro vysvětlení vzniku EAC jsou mnohem vhodnější teorie založené na interakci mezi vládami. Realismus v Hoffmanově pojetí se ukázal být jako nevhodný nástroj díky svému důrazu pouze na mocenskou analýzu politiky. Hypotéza založená na Moravcsikově chápání mezivládních jednání zní takto: EAC vzniká na základě vnitřních preferencí rozhodujících sociálních aktérů v jednotlivých státech, klíčovou motivací představuje ekonomický přínos posílený spřízněností v základních hodnotách. Na rozdíl od neofunkcionalismu neklade liberální teorie přísné nároky na podobu závislé proměnné – regionální integrace, a proto postačí její základní konceptualizace ve výše uvedené podobě, její mezivládní charakter byl prokázán v části věnované neofunkcionalismu. Z hlediska aplikace metody shody, závislá proměnná nabývá kladné hodnoty a následující část se bude soustředit na nezávislou proměnnou, existenci národních preferencí.

Na případ EAC byla aplikována i původní koncepce liberálního mezivládního přístupu pracující s prvkem dvouúrovňové hry, vytvořená pro analýzu EU (Moravcsik, 1993). Mwita Chacha analyzuje víceúrovňové vyjednávání vzniku celní unie zaměřením zejména na lobbying ze strany obchodních komor a reakci vlád Ugandy, Tanzanie a Keni v podobě reprezentování jejich zájmů a hledání kompromisu při sestavování detailů dohody, čímž potvrzuje platnost liberálního mezivládního přístupu v případě EAC (Chacha, 2009: 17 – 24). Nicméně se zaměřuje na období po roce 1999 do podpisu EACU v roce 2005, které pro tuto práci není zcela relevantní. Dalším problémem je, že přestože lobbying průmyslových skupin bezesporu existoval a vhodně vysvětluje

například počáteční tarifní omezení pro export průmyslových výrobků z Keni, nemá potenciál vysvětlit příčiny integračního procesu jako takového.

Podstatnou charakteristikou afrických integračních procesů je totiž omezený vliv ekonomických sil, který vyplývá z nízké úrovně rozvoje a výrazného podílu neformálních i nelegálních finančních toků, zatímco oficiální trhy jsou slabé a nestabilní s výraznou rizikovou přírůžkou pro zahraniční investory. Klíčovými investory tak zůstávají státy ve spolupráci s mezinárodními rozvojovými agenturami a organizacemi. Závislost investic na státu dále posiluje politické elity, které rozhodují o tom, kam budou investice směřovat. (Waisová, 2009: 331-332). V Subsaharské Africe dokonce stále platí, že přibližně devět z deseti zaměstnanců působí v tzv. neformálním sektoru, který tvoří naprostou většinu ekonomické produkce (International Labor Organization, 2009). Proto se zaměříme spíše na obecné ekonomické zájmy, které mohou vytvářet tlak na politické reprezentace, aby podporovaly ekonomickou integraci a případně iniciovaly její vznik.

V tomto ohledu je zcela klíčovým faktorem výrazná ekonomická zaostalost východoafrických států a vysoká míra chudoby. Na počátku 90. let se Uganda pomalu dostává z následků občanské války a všechny tři státy spadají do kategorie nejméně rozvinutých zemí. Ekonomický rozvoj se stává nutností i pro politické představitele, pokud si chtěli udržet mocenské postavení. Svou roli částečně hrály i partikulární ekonomické zájmy jednotlivých zemí. Keňa měla zájem exportovat nadbytek kapitálu a z hlediska schopností využít nové obchodní příležitosti na tom byla lépe. Pro Ugandu bylo podstatné využít svůj nadbytek pracovní síly a velmi úrodnou půdu a podnebí (úrodnější než například sousední Keňa díky možnosti dvojí sklizně ročně), Tanzanie mohla lépe využít své přírodní bohatství (Booth & Al, 2007: 2; Goldstein & Ndung'u, 2001: 17 – 19). Předpokládané ekonomické výnosy jsou do značné míry společné všem třem původním zemím, snahou je vytvořit společný ekonomický prostor se společnými pravidly, který by byl lákavější pro zahraniční investory. Společná obchodní politika také posílí už diskutované postavení jednotlivých zemí v mezinárodních ekonomických vztazích. Regionální integrace jako nástroj rozvoje se dostaly do popředí s už zmíněným uruguayským kolem GATT, které znamenalo výrazný krok vpřed v liberalizaci světového obchodu. Integrace jako nástroj k rozvoji podporovaly i vlivné mezinárodní organizace jako Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Ostatně EAC se ukazuje jako celkem úspěšný nástroj, jak získat od rozvojových partnerů další finanční pomoc,

vzhledem k faktu, že externí dárci tvoří většinu jeho rozpočtu. Obchodní integrace jih-jih sice na počátku nabízí nižší míru přínosu vzhledem k převládající produkci podobného zboží, avšak umožňují narovnat kolonialismem pokřivené obchodní politiky orientované především na vývoz surovin a posílit tak postavení členských států v mezinárodních ekonomických vztazích. Ekonomické zájmy jednotlivých států se projeví v nastavení postupného uvolňování obchodních bariér celní unie, tedy první integrační fáze. Lepší distribuce nákladů a výnosů tím může zabránit opakování konfliktů v závěru společenství v 60. letech, které dominantně přispěly k jeho rozpadu.

Je samozřejmě na místě se ptát, zda regionální integrace je tou nejlepší cestou k ekonomickému rozvoji. Někteří autoři se však na základě studia makroekonomických indikátorů mezi léty 1960 až 2010 kloní k tezi, že klíčem k ekonomickému růstu není ani tak mezinárodní obchod, jako stabilní vládní investice do infrastruktury a dalších rozvojových projektů ovšem za podmínek omezení korupce (Soi, Koskei, Buigut, & Kibet, 2013a). Dalším zajímavým poznatkem je, že minimálně v případě Keni neměly signifikantní dopad na ekonomický růst ani přímé zahraniční investice nebo míra koncentrace kapitálu (Soi, Koskei, Buigut, & Kibet, 2013b). Nicméně v tomto ohledu je důležité přesvědčení elit v klíčovém období 90. let, kteří integraci za cestu k ekonomickému rozvoji rozhodně považovali. Navíc je to cesta výrazně jednodušší a pro elity bezbolestnější než omezování korupce, budování právního státu a efektivních státních služeb. Navíc další studie prokazují pozitivní ekonomický dopad například z hlediska diverzifikace obchodu.

Přestože EAC v 60. letech není příkladem integrace, společná zkušenost kolonialismu i později společně spravovaných institucí také usnadňují kooperaci v současnosti a smlouva zakládající EAC se v tomto ohledu o původní spolupráci vyjadřuje velmi pozitivně ve své preambuli. Dalším podpůrným faktorem je na konci 80. let rostoucí konvergence makroekonomických politik, který byl důsledkem toho, že státy musely naplňovat podmínky tzv. SAP (Structural Adjustment Programs) Světové banky a MMF (Goldstein & Ndung'u, 2001: 19). Vzájemná blízkost usnadňující integraci je posilována kulturním hlediskem, dominantní je samozřejmě jazykový faktor. Vzhledem k složité etnické struktuře, existuje v každé zemi jazyk, který spojuje různá etnika. Ve všech státech kromě Burundi je jedním z oficiálních jazyků angličtina, která často dominuje nejen státní správě, ale je i jazykem, který dominuje vzdělávacím systémům v některých státech už od základní školy a obchodní sféře (CIA World

Factbook). Nicméně v rámci obchodu se prosazuje i svahilština. Ta je rozšířena hlavně v Keni a Tanzanii a její hlavní výhodou je gramatická a syntaktická blízkost jazykové skupině Bantu (nejrozšířenější jazyková skupina v regionu), přestože slovní zásoba často pochází z jiných zdrojů (angličtina, arabština), jazyková blízkost usnadňuje proces učení a svahilština se tak často stává prvním jazykem, který je osvojován hned po mateřském. Přestože svahilština dominuje spíše na neoficiální úrovni v běžné komunikaci (například drobný přeshraniční obchod), její používání v sobě nese konotaci osvobození od západní nadvlády. S tím souvisí i do budoucna možný potenciál pro vznik společné identity na základě svahilštiny, ve které už dnes začínají vznikat literární díla. Svahilština se také prosazuje v oblasti hudební tvorby, specifickou roli hraje i sakrální hudba. Nicméně situace, kdy jako lingua franca v EAC slouží jak angličtina, tak svahilština, se zřejmě v dohledné době nepřeváží ani na jednu stranu, protože domény jejich používání jsou poměrně jasně vymezené a podpořené zájmem místních jazykových skupin (Habwe, 2009: 3 – 8). Ve srovnání s jinými regionálními integracemi (např. SADC) je situace, kdy je většina absolventů sekundárního vzdělávání více či méně komunikovat v oficiálním jazyku EAC, tedy angličtině, velmi pozitivní (Mwaniki, 2010: 272).

Sociální podmínky přející integraci nekončí jen u používání společného jazyka, příznivá je etnická struktura východní Afriky. Postkoloniální národní státy nerespektovaly etnickou strukturu původního kmenového uspořádání. Rigidní geografické hranice nerespektovaly fluidní oblasti sociopolitického uspořádání, vlastní Africe prekoloniální éry. Přitom mezivládní organizace v Africe od 60. let do 90. let selhávaly v podpoře regionální integrace, ekonomická logika nestačila k překonání bariér národních států, které ač nové a v daném prostředí relativně umělé struktury, tak se ukázaly být jako poměrně rigidní. Klíčovým prvkem prekoloniálního uspořádání přitom byly multietnické federace, které zabezpečovaly pouze základní funkce jako výběr daní a bezpečnost, jinak do života komunit příliš nezasahovaly, důležitost etnických rozdílu přineslo až působení koloniálních mocností (Adotevi, 1997: 66 – 69). Proto má i EAC významný potenciál pomoci zlepšit situaci, kdy se jednotlivá etnika ve východní Africe nachází ve více státech a zmírnit etnické napětí a iredentistické snahy, které z tohoto v kombinaci s dalšími faktory mohou vyplývat. Nicméně je nutné, aby integrační proces byl efektivně otevřený pro iniciativu zespodu, ne pouze rétoricky, kdy fakticky zůstává pouze v rukou vlád.

Důležitou otázkou je, proč dochází ke vzniku EAC až v 90. letech, když některé faktory, jako například sociální kompatibilita nebo společný zájem na ekonomickém rozvoji byl přítomný prakticky od vzniku nezávislých států. Pokud pozorujeme změnu na straně závislé proměnné, je nutné, aby změna proběhla na straně nezávislé proměnné. Na základě výše uvedených poznámek k politickému vývoji východní Afriky od dekolonizace je poměrně zjevné, že po úvodní fázi vyprofilování jednotlivých nově vzniklých států dochází k různě se střídajícím vlnám vnitřních konfliktů a politického násilí. Tyto konflikty se zejména v Ugandě uklidňují až v průběhu druhé poloviny 80. let. Ponechme nyní stranou Rwandu a Burundi, které ostatně v počátcích integrace nefigurovaly (tam konflikty dosahují svého vrcholu až později v 90. letech). Právě pro všechny tři zakládající státy znamenají 90. léta sice ekonomicky ne zcela úspěšnou dekádu, ale politicky znamenají nejstabilnější období od dekolonizace. Politická stabilita a vnitřní konsolidace, ve všech třech případech pod více či méně autoritativní rukou prezidentů, kteří se ale těšili slušné míře podpory obyvatelstva. Teprve na počátku 90. let tak máme ve všech třech státech podobné režimy, které jsou schopné spolu komunikovat. Původní EAC v 60. letech bylo definitivně pohřbeno až nástupem Idiho Amina v Ugandě, který zablokoval jednání o spolupráci. Ostatně i Rwanda a Burundi se připojují k integračnímu procesu v momentě, kdy dochází k uklidnění po hrůzných událostech 90. let, které po roce 2000 vystřídala relativní politická stabilita. K politickým otřesům dochází i později, ale nové instituce se zdají být poměrně stabilní, integrace dokázala ustát i velké turbulence v Keni po prezidentských volbách v roce 2000. Největším rizikem do budoucna je v současnosti pravděpodobně Uganda, kde nedošlo ke střídání politické garnitury už od konce 80. let. Relativní ekonomický úspěch může udržet u moci Museveniho hnutí NRM, on sám však bude muset řešit otázku nástupnictví. Vnitřní politická stabilita a podobnost režimů mezi jednotlivými státy je tedy nutnou podmínkou pro rozvoj integrace. Ostatně v článku tři, smlouvy o EAC se vytyčují jako jedna ze základních podmínek umožňující členství kromě například geografické blízkosti, ekonomické kompatibility apod. také dodržování lidských práv a zásad demokratického vládnutí včetně sociální spravedlnosti. Změna v politické stabilitě a vzájemné kompatibilitě je tedy ten zásadní faktor, který umožnil interakci již před tím přítomných ekonomických zájmů umocněných vzájemnou sociální blízkostí. K podobnému závěru dospívá i Peter Kagwanja, který mezi příčiny vzniku EAC řadí „rozklad ideologických ortodoxií – Nyerereho Ujamaa, Oboteho socialistické charty a Keňského státního kapitalismu – odstranil politické bariéry pro spolupráci. S tím

souviselo vynořující se společné pouto liberálních hodnot zaměřených na demokratizaci, lidská práva a právního státu“ (Kagwanja, 2007: 326).

Liberální teorie aplikovaná na EAC potvrzuje svou vstupní hypotézu. Na straně nezávislé proměnné ekonomické zájmy jednotlivých států vykazovaly vzájemnou kompatibilitu, klíčový byl společný zájem ekonomického rozvoje a boje s chudobou. Pro tento cíl se regionální ekonomická integrace jevila jako vhodný nástroj, který zároveň nepřinášel jednotlivým státům přílišné náklady. K tomuto způsobu řešení neutěšené situace byly státy povzbuzeny jednak příkladem regionálních integrací jinde ve světě i v rámci kontinentu, také k tomu vybízely globální instituce a rozvojoví partneři, kteří byli a jsou ochotni tento proces podpořit i finančně. Klíčovou změnou na straně nezávislé proměnné je transformace politických režimů, která způsobila ideologickou kompatibilitu. Závislá proměnná, regionální integrace, také odpovídá představě liberálního intergovernmentalismu o klíčové roli vlád, které drží integraci v podobě, aby odpovídala zájmům, jež reprezentují.

Závěr

Tato práce přispěla k výzkumu Východoafrického společenství tím, že doplnila dosud chybějící prvek dosavadní analýzy EAC, která se výrazně soustředila na některé dílčí a to zejména ekonomické aspekty. Případová studie využila tři koncepty z oblasti teorie evropské integrace a mezinárodních vztahů, aby zodpověděla základní výzkumnou otázku, proč dochází k integraci východoafrických států v 90. letech. Aplikace metody shody ukazuje korelaci u dvou hypotéz – realismu a liberálního teorie mezinárodních vztahů, což však v případě realismu nevede k potvrzení kauzálního vztahu. Naopak neofunkcionalismus nesplňuje ani podmínky shody výskytu proměnných. Zajímavým výsledkem analýzy EAC je vyvrácení neofunkcionalistické hypotézy, která se zejména díky absenci výraznějšího nadnárodního prvku ve struktuře integrace a neexistenci procesu přelévání nehodí pro vysvětlení vzniku EAC. To bylo vytvořeno radikálním krokem na téměř zelené louce postkoloniálních států, neodehrál se zde proces postupného přelévání integrace do dalších oblastí po dosažení konkrétních přínosů. Společný trh byl vytvořen v době, kdy ještě nedošlo plné implementaci celní unie a hned v zápětí se rozvíjejí kroky směrem k monetární unii. V rámci realismu můžeme pozorovat změnu globálního mocenského uspořádání ve smyslu ztráty zájmu velmocí o daný region, které předcházelo vzniku EAC a které mělo beze sporu dopad na region východní Afriky. Dále se objevila hrozba ekonomické marginalizace oproti jiným, integrujícím se africkým regionům. Avšak státy a jejich politické elity na počátku 90. let čelily mnohem bezprostřednějším bezpečnostním hrozbám vnitřní nestability regionu i samotných států, které EAC nereflektuje. Navíc integrace svým charakterem neodpovídá realistickému požadavku pouze omezené míry integrace v ekonomické oblasti, která v důsledku znamená posílení státu. Nejpersvědčivější vysvětlení tedy nabízí liberální teorie, která vidí příčiny spolupráce ve společných ekonomických zájmech na rozvoji a boji s chudobou podpořených historickou zkušeností se společnými institucemi a spojujícími kulturními faktory. Klíčový impuls umožňující realizaci těchto společných zájmů přinesl vnitřní politický vývoj, kdy se na počátku 90. let ve všech třech zemích po dlouhé době objevují vnitřně stabilní, sice mírně autoritářské režimy, které se však těší podpoře obyvatelstva. Tyto režimy jsou schopné spolupracovat i díky své ideologické blízkosti. Politické elity jsou motivovány zajistit ekonomický růst, který by postupně zlepšoval situaci obyvatelstva, a tak by zvýšil šanci na jejich udržení u moci i skrze integraci, která pro ně není příliš nákladná

oproti přijetí jiných, efektivnějších avšak pro mocenské elity bolestivějších reforem, jako je například omezení korupce.

Východoafrické společenství čelí mnoha problémům daných zejména specifiky rozvojových zemí – slabé státy, které jen obtížně implementují přijaté politiky, což má za následek jejich špatnou vymahatelnost. Dále vysoký podíl neformální ekonomiky oslabuje dopady ekonomické integrace. Politické režimy, jejichž charakter neodpovídá demokratickým standardům, v sobě nesou riziko budoucí vnitřní nestability. Podobně jako v ostatních integracích v rámci kontinentu příliš velkou roli hrají prezidenti členských států, jejichž přízeň může být vrtkavá. Současný pokrok v integraci je tak poměrně křehký. Oproti tomu však stojí nesporný úspěch EAC, které dokáže vytrvale překonávat mnoho překážek a postupně naplňovat vizi, na jejímž konci stojí společný ekonomický prostor, který by pomohl překonat ekonomickou marginalizaci východní Afriky. Po roce 2000 dosahují státy východní Afriky také vynikajících výsledků v ekonomickém růstu, který nezastavila ani globální finanční krize a následná recese. Na rozdíl od dalších integračních procesů v Africe nekončí pouze u vzletných vizí, jež nejsou naplněny, ale přináší konkrétní výsledky například i v postupné transformaci vzorců zahraničního obchodu. EAC má poměrně stabilizovaný vnitřní chod, je schopné shromáždit finanční prostředky pro svůj, byť skromný, rozpočet a usiluje o přenesení integrace i do dalších oblastí, jako například meziuniverzitní spolupráce, nezdá se, že by integrace sloužila pouze partikulárním zájmům mocenských elit. Pro budoucnost EAC je varující přílišné spoléhání na roli prezidentů, jak ukazuje zkušenost z 60. let, slabé instituce mohou být snadno zničeny, pokud zmizí dobrá vůle ke spolupráci byť i u jednoho státu.

Prostor pro další výzkum východoafrického společenství je široký. Pozornost si zaslouží zejména politické systémy jednotlivých zemí, což by umožnilo lépe ukotvit výzkum samotného společenství ve vztahu k vnitřním politickým procesům. Vhodným směrem je určitě prohloubení poznatků této práce výzkumem EAC přímo na místě nejen v rámci ekonomických a politických elit, ale také v rámci občanské společnosti a mezi obyvatelstvem členských států, jejichž postoj do budoucna bude rozhodující, pokud má integrace dále postoupit a případně dosáhnout i federace.

Summary

This paper presents a case study of a regional integration called East African Community (EAC) that associates Kenya, Tanzania, Uganda later joined by Rwanda and Burundi. The former three share common experience of postcolonial community that soon failed in 1970's but it laid ground for integration process whose first stage was finished in 2000 when EAC Treaty came into force. It is a relatively ambitious project that from the beginning envisaged custom union followed by common market, monetary union and eventually even political federation. The process occurs in environment of not completely democratic and developing countries. Therefore the EAC presents an interesting case in relation to the theories of regional integration that were mainly developed in relation to European integration. The main research question is the reason for creation of the EAC. Congruence method is used to answer this question with further investigation to confirm existence of the causal relationship.

There are three theories used to formulate a hypotheses concerning formation of the EAC – neofunctionalism, realism and liberal theory of international relation in the form reformulated by Andrew Moravcsik. Neofunctionalists hypothesis is based on works of Ernst Haas who sees integration as a process of gradual transfer of political decision making on supranational level based on previous positive experience with integration of functional areas. The next two theories can be described as intergovernmentalist for their emphasis on the role of governments in the integration process. Realist hypothesis is based on explanation of emergence of the European Communities by Stanley Hoffmann who regarded reaction of the states to shifts in global power structure as a cause for regional integration that was however limited only to so-called low politics (economics, welfare etc.). In his view integration does not overcome state; on the contrary it strengthens it. The last concept used for explanation of creation of the EAC, Moravcsik's liberalism, originates in the liberal intergovernmentalism focusing on the EU. This broader form applicable in the context of less democratic countries puts emphasis on internally created preferences based on common interest in economic growth combined with compatibility in fundamental values.

The paper first discusses original community that failed due to lack of political will and inadequate distribution of benefits in context of complicated formation of the

newly independent states. As the process represented mostly a gradual dissolution of common colonial structures like monetary union it cannot be considered as a proper integration process. Then there are described institutional structure and integration progress in creation of custom union and common market, some of the functional areas and also steps toward monetary union. Also regional integration processes in Africa are briefly mentioned as the EAC is strongly embedded in developments of the whole continent. Political development of the member states after decolonisation is concisely depicted since it is an important factor influencing dynamics of the integration.

The last chapter is dedicated to testing of the hypotheses. Neofunctionalism cannot explain emergence of the EAC as strong supranational actor, key neofunctionalists feature, is not present. Spillover process also does not occur. The EAC was established as multidimensional integration from scratch, steps from customs union to common market and monetary union happened quickly without full implementation of the previous levels; there is not enough time for integration to yield tangible results that would justify additional transfer of powers. Realism seems more plausible, as the end of the Cold War brings shift in global power structure and global powers pay less attention to East Africa that is also endangered by economic marginalization caused by integration of other parts of the continent. On the other hand at that time states were more challenged by intrastate and regional political instability and security threats. The EAC also does not correspond with the notion of only low politics integration. Therefore Moravcsik's liberalism offers most reasonable explanation that integration is based on common interest in development and fight against poverty. Common historical experience and connecting cultural factors further support integration that is an easy option for political elites to achieve economic growth unlike for example fight against corruption. Key aspect that allowed interaction of mentioned factors was internal political development and stabilization at the beginning of the 1990s.

Bibliografie

Monografie a sborníky

Adotevi, S. (1997). Cultural Dimension of Economic and Political Integration in Africa. In Lavergne R. (Ed.), Regional Integration and Cooperation in West Africa. Ottawa: Africa World Press.

Barnett, M., Duvall, M. (2005). Introduction. In M. Barnett & M. Duvall (Eds.), Power in global governance. Cambridge: Cambridge University Press.

Barša, P., Císař, O. (2008). Anarchie a řád ve světové politice: kapitoly z teorie mezinárodních vztahů. Praha: Portál.

Fiala, P., Pitrová, M. (2010). Evropská Unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Fiala, V. (2007). Evropské integrační teorie a teoretické koncepty. In V. Fiala (Ed.), Teoretické a metodologické problémy evropské integrace. Olomouc: Periplum.

George, A., Bennett, A. (2005). Case Studies and Theory Development in the Social Sciences. Cambridge: MIT Press.

Haas, E. (1964). Beyond the nation-state: functionalism and international organization. Stanford: Stanford University Press.

Haas, E. (2004). The Uniting of Europe: political, social, and economic forces, 1950-1957. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Klíma, J. (2012). Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kratochvíl, P. (2008). Teorie evropské integrace. Praha: Portál.

Narlikar, A. (2005). The World Trade Organization: a very short introduction.. Oxford: Oxford University Press.

Reid, R. (2011). Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost. Praha: Grada.

Rosamond, B. (2000). Theories of European integration . Houndmills: Palgrave.

Waisová, Š. (2009). Regionální integrační procesy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Wiener, A., Diez, T. (2009). European integration theory . Oxford: Oxford University Press.

Záhořík, J. (2010). Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Akademická periodická literatura

Basnett, Y. (2013). Labour Mobility in East Africa: An Analysis of the East African Community's Common Market and the Free Movement of Workers. *Development Policy Review*, 31(2), 131–148.

Baxter, P., Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology : Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report* 13(4), 544–559.

Bachmann, V, Sidaway, J (2010), 'African regional integration and European involvement: external agents in the East African Community', *South African Geographical Journal*, 92, 1, pp. 1-6

Buigut, S. (2008). Determinants of the Public's Preference for a Referendum on Monetary Union. *Economics Bulletin*, 6(46), 1–7.

Buigut, S. (2011). A Fast-Track East African Community Monetary Union? Convergence Evidence from A Cointegration Analysis. *International Journal of Economics and Finance*, 3(1), 255–262.

Buigut, S. (2012). An Assessment of the Trade Effects of the East African Community Customs Union on Member Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 4(10), 41–54.

Dahl, R. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science*, 2(3), 201 – 215.

Galtung, J. (1968). A Structural Theory Of Integration. *Journal of Peace Research*, 5(4), 375–395.

Haas, E. (1970). The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing. *International Organization*, 24(4), 607–646.

- Habwe, J. (2009). The Role of Kiswahili in the Integration of East Africa. *The Journal of Pan African Studies*, 2(8), 2–10.
- Hazlewood, A. (1979). The End Of East African Community: What Are The Lessons For Regional Integration Schemes? *Journal of Common Market Studies*, XVIII(1), 40–58.
- Hoffmann, S. (1966). Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe, 95(3).
- Jelínek, P. 2003, Africká unie – integrace reálná nebo deklarativní?. *Mezinárodní vztahy*, (01), 52-67.
- Kagwanja: (2007). Calming the Waters: The East African Community and Conflict over the Nile Resources. *Journal of Eastern African Studies*, 1(3), 321–337
- Kasaija: A. (2006). Regional Integration : A Political Federation of the East African Countries ?, *African Journal of International Affairs* 7, 21–34.
- Katembo, B. (2008). Pan Africanism and Development : The East African Community Model. *Journal of Pan African Studies*, 2(4), 107–117.
- Kishor, N. K., & Ssozi, J. (2011). Business Cycle Synchronization in the Proposed East African Monetary Union: An Unobserved Component Approach. *Review of Development Economics*, 15(4), 664–675.
- Kishor, N., & Ssozi, J. (2010). Inflation convergence and currency unions: the case of the East African community. *Indian Growth and Development Review*, 3(1), 36–52.
- Lukáš, I. (2006). Regionálna integrácia v subsaharskej Afrike Prípád Juhoafrického rozvojového spoločenstva. *Mezinárodní vztahy*, 1/2006, 74-93.
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*, 31(4).
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51(4), 513–553.
- Mwaniki, M. (2010). Language management and the East African Community. *Language Matters*, 41(2), 260–277.

- Nye, J. S. (1968). Comparative Regional Integration: Concept and Measurement. *International Organization*. 22(04), 855-880
- Oluoch, L (2009), 'Legitimacy of the East African Community', *Journal Of African Law*, 53, 2, pp. 194-221
- Onoria, H (2010), 'Botched-Up Elections, Treaty Amendments and Judicial Independence in the East African Community', *Journal Of African Law*, 54, 1, pp. 74-94
- Peter, A. M. (2013). Government of National Unity and Political Stability in Africa: A Survey of Kenya and Nigeria. *Advances in Arts, Social Sciences and Education Research*, 3(5), 433–448.
- Piknerová, L. (2012). Africký mikroregionalismus : Rozvojové koridory a prostorové iniciativy v jižní Africe. *Mezinárodní vztahy*, (01), 83-104.
- Soi, N., Koskei, I., Buigut, K., & Kibet, J. (2013a). Effect of International Trade on Economic Growth In Kenya, *European Journal of Business and Management*. 5(10), 131–138.
- Soi, N., Koskei, I., Buigut, K., & Kibet, J. (2013b). Impact of Openness , Foreign Direct Investment , Gross Capital Formation on Economic Growth in Kenya, *Journal of Economics and Sustainable Development* 4(14), 130–136.

Jiné studie a další sekundární zdroje

- Asongu, S. A. (2013). How would monetary policy matter in the proposed African monetary unions? Evidence from output and prices. Yaoundé: African Governance and Development Institute. Dostupné na http://mpra.ub.uni-muenchen.de/48496/1/MPRA_paper_48496.pdf (relativně stabilní)
- Booth, D., (2007) East African integration: How can it contribute to East African development? London. Dostupné na <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/126.pdf> (relativně stabilní).
- Clara, Mira (IMF). (2013). New Pacts Ease Path Toward East African Single Currency. *IMF Survey Magazine*. Dostupné na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2013/car123013a.htm> (relativně stabilní)

Drmola, J. (2014). Analýza konfliktu v Jižním Súdánu. Global Politics. Dostupné <http://www.globalpolitics.cz/clanky/analyza-konfliktu-v-jiznim-sudanu> (relativně stabilní).

Economist Intelligence Unit (2012). Democracy index 2012: Democracy at a standstill. Dostupné na http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex12 (relativně stabilní).

Economist (2012). A painfull dilemma: The Rwandan government's human-rights record is so bad that donors should start withdrawing aid. Dostupné na <http://www.economist.com/node/21559943> (relativně stabilní).

Falagiarda, M. (2010). Are the East African countries ready for a common currency ? Traditional indicators and cointegration analysis. Dostupné na http://www.tn.refer.org/CEAFE/Papiers_CEAFE10/Monnaie/Falagiarda.pdf (relativně stabilní).

Goldstein, A., & Ndung'u, N. (2001). Regional Integration Experience in the Eastern African Region. OECD report.

Chacha, M. (2009). The New Community: Liberal Intergovernmentalism and East African Integration. Athens Georgia: University of Georgia.

Ijjo, A. (2014). Balancing National interest crucial in EAC integration. EPRC Latest Features. Dostupné na http://www.eprc.or.ug/data/news/133/28/Balancing_National_interest_crucial_in_EAC_integration.html (staženo 23.6.2014).

Jorgic, D. (2014). Kenya attacks undermine plans for east African trade hub. Reuters. Dostupné na <http://www.reuters.com/article/2014/06/20/kenya-attacks-economy-idUSL6N0P02QZ20140620> (Staženo 25.6.2014).

Kaijage, E., Nzioka, O. (2012). Determining the Extent of Financial Integration in East Africa Using Beta Convergence and Cointegration Analysis. Nairobi: University of Nairobi School of Business

Katunze, M. (2014). Address challenges of the private sector in the EAC. EPRC Latest Features. Dostupné na http://www.eprc.or.ug/data/news/125/264/Address_challenges_of_the_private_sector_in_the_EAC.html (Staženo 22.6.2014).

Ladu, M. (2014). EAC single tourist visa launched. Daily Monitor. Dostupné na <http://www.monitor.co.ug/News/National/EAC-single-tourist-visa-launched/-/688334/2215296/-/usri45z/-/index.html> (Staženo 22.6.2014).

Lepetit, L., Rugemintwari, C., & Strobel, F. (2012). Monetary, financial and fiscal stability in the East African Community: ready for a monetary union ? The World Economy. Dostupné na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2163040 (relativně stabilní).

McGreal, C. (2007). Fear of fresh conflict in Congo as renegade general turns guns on government forces. The Guardian. Dostupné na <http://www.theguardian.com/world/2007/sep/03/congo.rwanda> (Staženo 16.7.2014).

Misiko, H. (2014). How Kenya made itself vulnerable to terror. The Washington Post. Dostupné na <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/06/17/how-kenya-made-itself-vulnerable-to-terror/> (Staženo 15.7.2014).

Mutua, M. (2013). Kenya Tests International Justice. NY Times. Dostupné na http://www.nytimes.com/2013/11/06/opinion/kenya-tests-international-justice.html?_r=0 (Staženo 14.7.2014).

Okumu, L., Nyankori, O. (2010). Non-tariff Barriers in EAC Customs Union: Implications for Trade between Uganda and Other EAC Countries. Economic Policy Research Centre. Dostupné na <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/113621/2/series75.pdf> (relativně stabilní).

Shinyekwa, I., & Othieno, L. (2013). Trade Creation and Diversion Effects of the East African Community Regional Trade Agreement: A Gravity Model Analysis, Economic Policy Research Centre. Research series no. 112.

The informal economy in Africa: Promoting transition to formality: Challenges and strategies. (2009). Geneva: International Labour Organization

United Nations Economic Commission for Africa. (2012). Assessing Regional Integration in Africa V: Towards an African Continental Free Trade Area.

Wilson, A. (Open D. (2013). US interventions in East Africa: from the Cold War to the “war on terror” | openDemocracy. Dostupné na <http://www.opendemocracy.net/5050/amrit-wilson/us-interventions-in-east-africa-from-cold-war-to-war-on-terror> (staženo 15.7.2014).

Primární dokumenty

East African Community Treaty

Protocol on the Establishment of the East African Customs Union

The East African Community Customs Union (Dispute Settlement Mechanism) Regulations

Protocol on the Establishment of the East African Community Common Market

EAC Common Market Protocol Annex II on the Free Movement of Workers

Protocol on the Establishment of the East African Community Monetary Union

East African Community Organization Chart

East African Community Manual

East African Community Facts and Figures 2012

East African Community Budget Speech for FY 2013-2014

EAC Budget 2012 Press Release

EAC Development Partners Sign Memorandum of Understanding Press Release 2013

Všechny výše uvedené dokumenty jsou dostupné na webové stránce EAC Documents and Publications na odkaze:

http://www.eac.int/index.php?option=com_content&view=article&id=303-documents-and-publications&catid=34-body-text-area (*relativně stabilní*)

EADB History. (n.d.). Dostupné na <http://eadb.org/about-us/history/> (*relativně stabilní*)

Webové stránky organizací

CIA World Factbook Country Profiles *dostupné na*

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ug.html> (*relativně stabilní*)

Mezinárodní měnový Fond *dostupné na* <http://www.imf.org/external/index.htm>

(*relativně stabilní*)

Světová Banka *dostupné na* <http://www.worldbank.org/> (*relativně stabilní*)

Worldwide Governance Indicators Project *dostupné na*

<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home> (*relativně stabilní*)

Východoafrické společenství <http://www.eac.int/> (*relativně stabilní*)

Common Market for Eastern and Southern Africa *dostupné na* <http://www.comesa.int/>

(*relativně stabilní*)

United Nations Economic Commission for Africa *dostupné na* <http://www.uneca.org/>

Evropská Unie http://europa.eu/index_en.htm (*relativně stabilní*)

Eurostat *dostupné na* <http://e.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

(*relativně stabilní*)

COMESA-EAC-SADC Tripartite *dostupné na* [http://www.comesa-eac-sadc-](http://www.comesa-eac-sadc-tripartite.org/about/background)

[tripartite.org/about/background](http://www.comesa-eac-sadc-tripartite.org/about/background) (*relativně stabilní*)

Mezinárodní organizace práce *dostupné na* [http://www.ilo.org/global/lang--](http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm)

[en/index.htm](http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm) (*relativně stabilní*)

Projekt diplomové práce

Univerzita Karlova

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

East African Community a teorie regionální
integrace

Vypracoval: **Bc. Jan Krajník**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jan Karlas, M.A., Ph.D.**

Praha, 5.6.2013

Vymezení tématu

Pokud dnes hovoříme o regionální integraci formou mezinárodní organizace, značná část akademické i mediální pozornosti je upřena na vývoj Evropské unie a jejích institucionálních předchůdců. Což je pochopitelné vzhledem k nejvyšší míře rozvoje v této oblasti. Na druhé straně regionální organizace se s překvapivou dynamikou rozvíjejí i mimo Evropu, zajímavé je v tomto ohledu dění zejména v Africe. Regionální organizace jako Economic Community of West African States (ECOWAS) nebo South African Development Community (SADC) patří mezi významnější zástupce tohoto dění, avšak East African Community (EAC) v rámci Afriky představuje nejvyšší míru politické, ekonomické i soudní spolupráce, stejně jako i nejvíce rozvinutý systém pevných institucí a orgánů. Jedním z klíčových rozdílů oproti výše jmenovaným je zaměření přesahující pouze ekonomické zaměření spolupráce.

Původní organizace EAC vznikla už na konci 60. let 20. století, ale v průběhu 70. let zkolabovala. Obnovení spolupráce bylo započato v 90. letech, završeno bylo v roce 2000, kdy Smlouva ustanovující EAC vstoupila po ratifikaci zakládajícími státy v platnost. Členskými státy EAC jsou Burundi, Keňa, Rwanda, Tanzanie, a Uganda; Somálsko a Jižní Súdán jsou v procesu vyřizování žádosti o členství. Ambice EAC se v mnohém podobají směřování EU a i v konkrétních politikách je možné najít analogie. V rámci EAC můžeme rozlišit několik směrů. Prvním a jedním z hlavních cílů je pochopitelně ekonomický rozvoj prostřednictvím zóny volného obchodu, celní unie. V tomto ohledu byly už dosaženy dílčí výsledky. Další fází je směřování k vytvoření společného trhu, dokonce se směřuje k vytvoření monetární unie a hovoří se i o možnosti následné politické federace¹. Tento poměrně rychlý vývoj je zajímavý v kontextu tohoto regionu, kdy státy často čelí vnitřní nestabilitě a značné etnické diverzity s negativními vnitropolitickými důsledky, tak politické procesy nesplňují demokratická kritéria. V rámci hodnocení Democracy Index 2011² spadají členské státy s výjimkou Rwandy do kategorie hybridních režimů, Rwanda je dokonce podle dané metodologie označena za autoritativní stát. I samotné vztahy mezi státy byly i v relativně nedávné době konfliktní (např. vojenská intervence Tanzanie v Ugandě v roce 1978, přerůstající v regulérní mezistátní konflikt). Na druhé straně jsou státy historicky spojeny částečně spojeny poměrně dlouhou koloniální zkušeností, další spojující prvek tvoří angličtina jako oficiální jazyk všech států s výjimkou Burundi a rozšíření svahilštiny v tomto regionu. Proto považují zkoumání vývoje EAC za zajímavé jak akademicky, tak i obecně společensky.

Akademická reflexe týkající se EAC není příliš rozsáhlá, to zvláště platí o obnovené fázi po roce 2000. Navíc většina publikací je zaměřena na ekonomické aspekty fungování celní unie apod., alternativním směrem je hodnocení regionální integrace z pohledu rozvojových studií (např. de Waal 2002). Pozornost je věnována některým partikulárním otázkám, jako je například nedostatek demokratické legitimacy (Oluoch 2009), nebo otázka Evropské Unie jako příkladu (role model) a zapojení EU při vytváření této regionální integrace (Bachmann, Sidaway 2010). Další autor se věnuje institucionálnímu uspořádání a problému s volbami do legislativního

---

¹ <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/126.pdf>

² Democracy Index 2011, A report from the Economist Intelligence Unit

orgánu EAC, který byl zpochybněn keňským regionálním soudem, tento problém musel být řešen dodatkem k základní smlouvě (Onoria 2010). Práce některých autorů jsou charakteristické výrazným zaměřením na prostou deskripci vývoje, ideologicky zaměřenou na oslavu úspěchu EAC jako protikladu kolonialismu (Katembo 2008). Dalším problémem akademické literatury věnující se africkým regionálním mezivládním organizacím je její neaktuálnost (Mazzeo 1984, Hazelwood 1979).

Aktuální a relevantní zdroj k tomuto tématu představují zprávy různých think-tanků případně mezinárodních organizací (OECD, Světová Banka). Jedná se například o zprávu kolektivu autorů pod vedením D. Booth (2007) z Overseas Development Institute nebo A. Stepak z Woodrow Wilson International Center (2008), obě zprávy jsou ale výrazně orientované na hodnocení EAC z pohledu přispění k rozvoji. Zpráva Světové Banky (Dobronogov, Farol 2012) se opět zabývá čistě ekonomickými aspekty a výzvami ležícími před EAC. Asi nejkomplexnější přístup z veškeré dostupné literatury k danému tématu je zpráva OECD (Goldstein, Ndung'u 2001), která už ovšem také není příliš aktuální.

Výzkumná otázka

Jaké jsou příčiny regionální integrace a jejího úspěšného vývoje ve východní Africe ve formě EAC?

Jak už bylo naznačeno v úvodu, současnému akademickému výzkumu, který se týká EAC, schází teoretické ukotvení nebo je výrazně ekonomicky orientován. Teoreticky ukotvená analýza politických procesů zcela chybí. Klíčovým bodem je otázka, proč k danému rozvoji dochází, dále nakolik se jedná skutečně o proces transformující tradiční struktury národního státu, v daném případě přidanou hodnotu nabídne i systematická deskripce.

Tento projekt si klade za cíl v rámci daných možností dostupných on-line zdrojů a primárních dokumentů i sekundární literatury pokusit překonat tuto mezeru a aplikovat specifické teorie Evropské integrace i v podmínkách rozvojových zemí východní Afriky. Nicméně zůstává možnost, že podrobnější výzkum ukáže obtížnou kompatibilitu s dostupnými daty a teoretický rámec bude muset být pozměněn směrem k jiným teoriím regionálních integrací či mezinárodních vztahů obecně. V další části jsou postupně načrtnuty jednotlivé teoretické přístupy a z nich vyplývající hypotézy týkající se rozvoje EAC.

Jednotlivé teorie a hypotézy

Nový regionalismus a liberální intergovernmentalismus

Prvním teoretickým rámcem, který nabízí vysvětlení postavené na ekonomických zájmech je „nový“ regionalismus. Může být definován jako „*směna práv mezi omezeným počtem partnerů k přístupu na jejich národní trhy na základě preferenčních obchodních dohod*“ (Cihelková a kol. 2007: 19). Tento přístup staví na předpokladech a motivech ekonomických přínosů: zvýšená efektivita produkce, umožněná specializací na základě komparativních výhod díky spolupráci s integrujícími se státy, úspory z rozsahu z výroby díky většímu trhu, zlepšení postavení v mezinárodním obchodě a zlepšení směnných relací. Politickou dimenzi tomuto

ekonomickému vysvětlení dodává Ernst Haas (neofunkcionalismus), který regionalismus vidí jako: *proces pomocí něhož jsou političtí aktéři na různých úrovních přesvědčováni k tomu, aby přesunuli svoji loajalitu, očekávání a politickou aktivitu směrem k novému a většímu centru*“ (Haas 1958: 366 – 392 cit dle Cihelková 2007: 37). Základním prvkem, jehož pomocí dochází k tomuto přesunu je koncept přelévání. Integrace jednotlivých ekonomických sektorů vytváří tlak na integraci dalších částí ekonomiky. Integrovaná ekonomika dále ústí v proces politického přelévání: změnu hodnot, sjednocování národních zájmů apod.

Na tomto základě je možné vyslovit **hypotézu** ohledně vzniku a dynamiky EAC: vznik ekonomické regionální integrace byl motivován čistě ekonomickými zájmy a přínosy, které se v průběhu procesu integrace potvrdily, a tak vypůsobily prohlubující se integrační dynamiku a zároveň vypůsobily přelévání i do politické sféry.

Empirickým podkladem pro testování této hypotézy bude analýza vzájemných ekonomických vztahů zúčastněných států, nutným předpokladem pro potvrzení hypotézy je existence očekávaných přínosů (nárůst produktivity, úspory z rozsahu), což by mělo být pozorovatelné na nárůstu objemu vzájemného obchodu, kapitálových investic, růstu HDP, očištěno o další ekonomické vlivy. Tento ekonomický úspěch by pak musel mít prokazatelný vliv (prohlášení politických představitelů, oficiální dokumenty EAC) na politickou dimenzi integrace a motivaci národních aktérů k prohloubení integrace.

Pokud to dostupná data umožní, ještě lepším vysvětlujícím rámcem je příbuzná teorie liberální intergovernmentalismus (Moravcsik 1993). Jedná se o komplexnější teorii, která rozdíl od nového regionalismu více klade důraz na konstrukci zájmů uvnitř států, kde významné sociální skupiny prosazují své ekonomické zájmy, konstituují národní preference a integrace se dále řídí vyjednáváním představitelů na mezinárodní úrovni, kde může docházet k různým vzájemným ústupkům a dílčím dohodám. Tato teorie na jedné straně předpokládá hlubší vnitrostátní procesy, na mezinárodní úrovni však nedochází k zásadnímu transferu moci od vlád k nadnárodním institucím.

Analytický rámec Roberta Keohane a Judith Goldstein

Na pomezí mezi racionálním liberalismem a reflektivistickými koncepty je rámec vytvořený Robertem Keohanem a Judith Goldstein (1993). Tito autoři se zabývají tím, jak idey formují politické výstupy a dokazují, že mezinárodní vztahy se neřídí pouze mocí a racionalisticky chápaným zájmem, ale záleží i na myšlenkách, pokud neexistuje jednoznačný rovnovážný stav. Konkrétně konceptualizují tyto idey do tří typů přesvědčení. Prvním typem je světový názor (*world view*), jedná se o ta nejobecnější východiska, která definují rámec možného jednání, jsou to základní ontologické a epistemologické předpoklady o povaze světa. Druhým typem jsou přesvědčení o zásadách (*principled believes*), základní normativní rozlišení mezi dobrým a špatným. Třetím typem jsou kauzální přesvědčení (*causal believes*), ty jsou odvozena od obecného konsenzu nebo společenských elit a řídí jednání jednotlivců v tom, kterými prostředky dosáhnout svých cílů. Tento typ nejspíše podléhá změně a tedy je i v případě analýzy EAC nejzajímavější.

Další otázkou je, jak tato přesvědčení formují konkrétní politiky. Opět zde máme tři mechanismy. Prvním jsou idey jako cestovní mapa (*road map*), která propojuje cíle politického

jednání s normativními východisky a tak umožňuje výběr strategie k dosažení tohoto cíle. Druhým způsobem jak idey formují politické jednání, je pomoc při vytváření společné akce za účelem dosažení pozitivních výstupů pro různé hráče při absenci jedinečné rovnováhy. Třetím a velmi silným kauzálním mechanismem je institucionalizace idey skrze normy a pravidla, takto zachycená idea jednoznačně omezuje možnost alternativního politického jednání.

Kauzální podmínkou vysvětlující změnu v realitě mezistátních vztahů ve východní Africe jsou změny v ideách a přesvědčeních politických reprezentací zúčastněných států, respektive nástup těch ideových konceptů, které umožnily rozvoj integrace (například adaptace myšlenky zóny volného obchodu jako nástroje posilujícího ekonomický růst a tím i rozvoj daného státu). Empirickým výsledkem jsou politické výstupy ve formě samotné regionální integrace, pro lépe vypovídající analytickou hodnotu rozdělené na jednotlivé politiky: celní unii, zvláštní vízový režim, směřování monetární unii. Z toho můžeme formulovat **hypotézu**: U politických elit zúčastněných zemí dochází na konci devadesátých let 20. stol. k ideovým změnám, které jsou prokazatelně spojené s nástupem integračního procesu pomocí zprostředkujících konceptů a dokážou ho tak vysvětlit. Dále díky zpětné vazbě samotný integrační proces tato přesvědčení potvrzuje, což vede k dalšímu prohlubování integrace a vzniku společných institucí.

Konstruktivismus

Třetím teoretickým rámcem pro vysvětlení vzniku a hledání příčin regionální integrace ve východní Africe je vybrán konstruktivismus v konvenční podobě, která se nevzdává kauzálních vysvětlení (Checkel 2007). Přesto je zde jednoznačný rozdíl oproti předchozímu konceptu, v rámci konstruktivismu se už nejedná o zájmy a idey, ale především právě o idey. Klíčovým rozdílem je opuštění metodologického individualismu a důraz na vzájemné definování aktéra struktury. Na rozdíl od předchozího rámce nedochází pouze k usměrnění zájmů, ale přímo k jejich vytváření na základě změněných identit. Aktéři nejednají pouze na základě logiky výhodnosti, ale i vhodnosti. Zřejmě nejvhodnější zpracovanou konceptualizací pro Evropskou integraci, ke které bude přihlédnuto, zpracoval Thomas Risse (2004). Na tomto základě můžeme formulovat **hypotézu**: EAC a jeho výstupy změnilo signifikantně oproti před jejím vznikem chápání vzájemných vztahů, zájmy aktérů, pojetí státnosti atd. Tyto aspekty by měly být patrné z diskursivní analýzy výstupů klíčových aktérů, zejména prezidentů zúčastněných zemí.

Realismus

Posledním, spíše doplňujícím a záměrně kontrastním teoretickým rámcem pro vysvětlení vzniku a rozvoje EAC je realismus. Neorealismus klade důraz spíše na vysvětlení dějů v mezinárodních vztazích jako celku, přesto z něj můžeme odvodit i předpoklady pro regionální integraci, (neo)realisté se zabývali i otázkou EU a regionální integrace (Collard-Wexler 2006, Pedersen 2002, Hoffmann 1966). Ze známých realistických předpokladů založených na Hoffmannovi můžeme odvodit tuto **hypotézu**: EAC vzniká jako reakce na mocenské změny zejména v ekonomické sféře, aby zúčastněné země měly silnější postavení globální ekonomice, kdy dochází k relativnímu ekonomickému oslabení Západu a nárůstu moci velkých asijských ekonomik, které silně expandují do východní Afriky.

Předběžný výzkum naznačuje, že v případě EAC může hrát roli vymezení vůči západním, rozvinutým zemím na jedné straně a rozpaky z expanze Číny na straně druhé, případně i silnější pozice v obchodních jednáních s EU, takže i tato teorie, pro interpretaci regionální integrace spíše okrajová, může podat relevantní vysvětlení.

Metodologie

Metodologickým rámcem je případová studie, v rámci její užití typologie se jedná o instrumentální jedno případovou studii, jejímž cílem je práce s teorií (Kořan 2008: 34-51). V rámci toho je pracováno s větším počtem faktorů, je to tedy výzkum teoreticky bohatý. Jedná se o hledání „podmínek, za nichž dochází ke specifickým jevům a mechanismy, skrze něž k nim dochází“, v našem případě regionální integraci ve východní Africe. Zobecnitelnost konkrétních poznatků o daném případě je bohatostí výzkumu pochopitelně omezena, ale poznatky mohou být aplikovány na další regionální integrace jak v prostoru Afriky, tak i v dalších mimoevropských oblastech. Konkrétní metodou bude rozbor procesu (*process tracing*), který je vhodný vzhledem k omezenému počtu případů – v rámci pěti integrujících se zemí je možné kauzalitu sledovat i do velké podrobnosti.

Osnova

- 1) Úvod
- 2) EAC – historický vývoj a struktura
- 3) Teoretické koncepty
- 4) Aplikace a hledání kauzálních podmínek
- 5) Porovnání vysvětlení pohledem daných teorií
- 6) Závěr

Bibliografie

Monografie a odborné články

Adler, E. 1997, Seizing the middle ground: constructivism in world politics. *European journal of international relations*, 3(3), 319-363.

Bachmann, V, Sidaway, J 2010, 'African regional integration and European involvement: external agents in the East African Community', *South African Geographical Journal*, 92, 1, pp. 1-6

Basnett, Y 2013, 'Labour Mobility in East Africa: An Analysis of the East African Community's Common Market and the Free Movement of Workers', *Development Policy Review*, 31, 2, pp. 131-148

Baxter, P, Jack, S. 2008, Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers, *The Qualitative Report*, Volume 13 Number 4 December 2008, s. 544-559

- Buigut, S 2011, 'A Fast-Track East African Community Monetary Union? Convergence Evidence from A Cointegration Analysis', *International Journal Of Economics & Finance*, 3, 1, pp. 255-261
- Buigut, S 2012, 'An Assessment of the Trade Effects of the East African Community Customs Union on Member Countries', *International Journal Of Economics & Finance*, 4, 10, pp. 41-53
- Checkel, J. Constructivism and EU Politics in „Jorgensen, Pollack, Rosamond, 2007, The Sage Handbook od European Union Politics, Sage Publications: London
- Checkel, J. T. 1999. Social construction and integration. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 545-560.
- Cihelková, E. 2007 *Nový regionalismus: teorie a případová studie (Evropská unie)*, Praha: C.H. Beck
- Collard-Wexler, S. 2006. Integration under anarchy: neorealism and the European Union. *European Journal of International Relations*, 12(3), 397-432.
- Flyvbjerg, B. 2006, Five Misunderstandings about Case-Study Research, *Qualitative Inquiry*, Volume 12, Number 2, April 2006, s. 219-245
- Haas E. 1958. The Uniting of Europe. Stanford: Stanford University Press.
- Habwe, J 2009, 'The Role of Kiswahili in the Integration of East Africa', *Journal Of Pan African Studies*, pp. 2-10
- Hazelwood, A. 1979, The End of East African Community: What Are The Lessons For Regional Integration Schemes? *Journal of Common Market Studies*, Volume XVIII No. 1
- Hoffmann, S. 1966. Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe. *Daedalus*, 95(3), 862-915.
- Jelínek, P. 2003, Africká unie – integrace reálná nebo deklarativní?. *Mezinárodní vztahy*, (01), 52-67.
- Kagwanja, P 2007, 'Calming the Waters: The East African Community and Conflict over the Nile Resources', *Journal Of Eastern African Studies*, 1, 3, pp. 321-337
- Katembo, B 2008, 'Pan Africanism and Development: The East African Community Model', *Journal Of Pan African Studies*, 2, 4, pp. 107-116
- Keohane, R., Goldstein J. 1993, Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change, Cornell University Press: Ithaca

Mattli, W. 1999. *The logic of regional integration: Europe and beyond*. Cambridge University Press.

Mazzeo, D 1984, ‚African Regional Organizations‘, Cambridge University Press

Mérino, M 2011, 'L'intégration régionale «par le bas », force de l'East African Community (EAC). (French)', *Géoéconomie*, 58, pp. 133-147

Moravcsik, A. 1993, Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 31(4), 473-524.

Moravcsik, A. 1997, Taking preferences seriously: A liberal theory of international politics. *International organization*, 51(04), 513-553.

Oluoch, L 2009, 'Legitimacy of the East African Community', *Journal Of African Law*, 53, 2, pp. 194-221

Onoria, H 2010, 'Botched-Up Elections, Treaty Amendments and Judicial Independence in the East African Community', *Journal Of African Law*, 54, 1, pp. 74-94

Pedersen, T. 2002. Cooperative hegemony power, ideas and institutions in regional integration. *Review of International Studies*, 28(4), 677-696.

Piknerová, L. 2012. Africký mikroregionalismus: Rozvojové koridory a prostorové iniciativy v jižní Africe. *Mezinárodní vztahy*, (01), 83-104.

Risse, Thomas 2004 Social Constructivism and European Integration, in Antje Wiener and Thomas Diez, *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, 159-176

Wendt, A. (1999. *Social theory of international politics*. Cambridge University Press

Odborné studie

Democracy Index 2011, A report from the Economist Intelligence Unit (dostupné 10.12. 2012 na http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy_Index_2011_Updated.pdf&mode=wp&campaignid=DemocracyIndex2011)

Booth D., 2007, ‚East African integration: How can it contribute to East African development?‘ London (dostupné 10. 12. 2012 na <http://www.odi.org.uk/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/126.pdf>)

Dobronogov, A., Farole, T. 2012, ‚An Economic Integration Zone for the East African Community: Exploiting Regional Potential and Addressing Commitment Challenges‘ World Bank

Goldstein, A., Ndung’u, N. 2001, Regional Integration Experience in the Eastern African Region, OECD

Primární prameny a další zdroje

Oficiální dokumenty publikované společenstvím, včetně základní smlouvy, dalších dílčích smluv, výročních zpráv, projevů představitelů sekretariátu atd., dostupné na http://www.eac.int/index.php?option=com_content&view=article&id=303-documents-and-publications&catid=34-body-text-area (29.5.2013)

Projevy prezidentů a dalších politických představitelů zúčastněných zemí a dokumenty publikované ministerstvy pro EAC v jednotlivých zemích: <http://www.meaca.go.ug/index.php#>, http://www.meac.go.ke/index.php?option=com_docman&Itemid=133, <http://www.meac.go.tz/>, <http://www.mineac.gov.rw/index.php?id=39>, <http://www.eac.bi/> (29.5.2013)

All Africa – databáze novinových článků z více než 130 zdrojů napříč celým kontinentem od roku 1996, dostupné na <http://allafrica.com/> (29.5.2013)